

Det Danske Selskab for Forsikringsret afholdt 3-4 juni et nordisk AIDA-kollokvium i København. Fire hovedtemaer blev behandlet.

Her publiceres *Identifikasjon i forsikringsretten* (Hans Jacob Bull).

I det næste nummer af NFT bringes *Personoplysning og deres behandling i forsikringselskaber i Danmark* (Søren Theilgaard) og *Ersättningsprocessen för personskador* (Taisto Hujala). Et fjerde indlæg, *Human rights and insurance*, (Fredrik Sundberg) blev bragt i NFT 2/2002.

Identifikasjon i forsikringsretten

av Hans Jacob Bull

I. Innledning. Problemstilling. Opplegg

Reglene i de nordiske forsikringsavtalelovene om opplysnings- og omsorgspliktene retter seg mot henholdsvis „forsikringstageren“ (opplysningsplikt), „sikrede“ (omsorgspliktene i skadeforsikring) eller „forsikrede“ (omsorgspliktene i personforsikring). I praksis vil det imidlertid ofte være andre personer enn disse tre som opptrer i forhold til selskapet, og som på mer eller mindre grov måte kan bryte de relevante pliktene. Det spørsmål som da oppstår, er om og i tilfelle i hvilken utstrekning feil eller forsømmelser som slike „hjelpere“ gjør seg skyldig i, kan påberopes av selskapet.

Dr. jur. **Hans Jacob Bull** er professor ved Nordisk Institutt for Sjørett, Universitetet i Oslo, med særlig ansvar for forsikringsrett. hans.bull@jus.uio.no

Altså: Kan det skje identifikasjon mellom den „hjelperen“ som har forestått vedkommende handling eller forhold og den person som reglene om opplysnings- og omsorgsplikter retter seg mot?

Identifikasjon har vært ansett som et parademne i nordisk forsikringsrett og ikke minst blant norske forsikringsjurister. Mye har vært skrevet om de problemer som identifikasjons-spørsmålene skaper. Om innsatsen har stått i forhold til den praktiske betydning spørsmålene har, kan nok diskuteres.

En viktig årsak til at juridisk teori har brukt så meget krefter på identifikasjonsspørsmålene, er at de nordiske forsikringsavtalelovene fra 1920/30-tallet inneholdt begrenset materiale omkring spørsmålene. Dette ga teorien plass til å bygge opp „alminnelige“ identifikasjons-prinsipper.

I de „nye“ forsikringsavtalelovene/utkastene fra 1980/90-tallet har lovgiveren gått betydelig lenger i selv å regulere identifikasjonsspørsmålene, til dels gjennom preseptoriske regler. Dette, sammen med forsikringsvilkårenes egne omfattende og langt på vei uttømmende identifikasjonsregler, gir teorien en annen plass enn tidligere. Spørsmålet er ikke lenger å bygge

store egne byggverk, men å foreta tolkning og utfylling av de foreliggende reglene og sammenstilling og kritikk av de løsninger som er valgt.

Siktemålet for den videre fremstillingen er å gi en oversikt over de felter der identifika-sjonsregler spiller en sentral rolle i dagens system, for dermed å få frem likheter og ulikheter, styrker og svakheter i opplegget. Fremstillingen tar utgangspunkt i de norske reglene om identifikasjon knyttet til opplysnings- og omsorgspliktene, slik de nå fremstår i FAL 1989 og i enkelte typiske forsikringsvilkår. Utgangspunktet er valgt fordi det kan se ut til at de norske reglene på sentrale punkter representerer ytterpunkter i aktuelle løsningsalternativer. Løsninger fra de øvrige nordiske land plasseres inn i det norske materiale i en viss utstrekning. Dette er gjort til illustrasjon av alternative løsninger, og fremstillingen her tar ikke sikte på fullstendighet.

Selv om hovedtyngden i fremstillingen ligger i forhold knyttet til identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere i skadeforsikring (kapittel 6), har jeg funnet det naturlig å sette disse spørsmål inn i en vesentlig videre ramme. Det betyr at jeg også vil se på identifika-sjon mellom forsikringstageren og hans hjel-pere (kapittel 3) og på identifikasjonsspørsmål knyttet til medforsikring i skadeforsikring (kapittel 4 og 5). Jeg vil også se kort på i hvilken utstrekning skadelidte identifiseres med skadevolder (sikrede) i ansvarsforsikring (kapittel 7). Endelig er det naturlig å si noen ord om problemet identifikasjon i personfor-sikring (kapittel 8), rett og slett fordi løsningene her avviker så meget fra de vi finner i skadeforsikring at det er grunn til å spørre hvorfor.

Spørsmålet om identifikasjon må i prinsip-pet holdes ute fra spørsmålet om *hvem* forsik-ringstageren/sikrede/forsikrede er. Betydnin-gen av sontringen viser seg særlig i selskaps-forhold. Står et aksjeselskap som forsikrings-tager/sikrede, vil handlinger fra selskaps-ledelsens side (styre/administrerende direk-

tør) bli ansett som selskapets egne handlinger; selskapsledelsen *er* selskapet. Om handlinger fra andre ansatte i selskapet også skal komme selskapet til skade, er derimot et spørsmål om identifikasjon; disse ansatte *er ikke* selskapet, selv om grenseproblemer kan tenkes. Forhol-det mellom vedkommende pliktsubjekt *selv* og personer det kan være snakk om å identifisere med, er i prinsippet relevant ved alle de problemområder jeg behandler nedenfor. Jeg konsentrerer likevel diskusjonen av dette spørsmålet til kapittel 7 nedenfor, som omhandler identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere.

2. Hjemmel for identifikasjon. Preseptivitet

Regler om identifikasjon kan tenkes hjemlet på ulike måter. *Lovgivningen* står i denne forbindelse sentralt. Den kan for det første selv inneholde generelle eller spesielle identifika-sjonsregler. Disse reglene kan være deklaratøriske, altså slik at lovens regler om identifika-sjon får anvendelse med mindre annet er avtalt mellom partene i forsikringsforholdet (i praksis: fastsatt i forsikringsvilkårene). Men lovreglene kan også være preseptoriske, med den følge at reglene ikke bare åpner for identi-fikasjon, slik de deklatoriske lovreglene gjør, men også fastsetter hvor omfattende reglene om identifikasjon kan være.

Lovgivningen kan imidlertid også ha et annet innhold, nemlig ved å åpne og eventuelt sette (preseptoriske) rammer for at partene i forsikringsavtalen (forsikringsvilkårene) kan avtale identifikasjon. Har partene (i realiteten selskapet gjennom forsikringsvilkårene) ikke utnyttet den mulighet for identifikasjonsklau-suler som lovgivningen åpner for, vil det ikke bli snakk om identifikasjon.

En annen sentral hjemmel for identifikasjon vil være *forsikringsvilkårene*, eventuelt den konkrete forsikringsavtalen. Vilkårene kan være av forskjellig karakter. De kan nøye seg med å videreføre lovgivningens regler, ved å gjenta de løsningene som finnes der. I så fall får

identifikasjonsklausulene først og fremst karakter av folkeopplysning, uten selvstendig rettslig virkning. Vilkårene kan også utnytte lovgivningens deklatoriske karakter ved å utvide eller endre de lovfastsatte løsningene. Endelig kan vilkårene benytte den adgang lovgivningen innrømmer partene i forsikringsavtalen til å fastsette identifikasjonsklausuler innenfor bestemte rammer. I slike tilfelle er altså slike klausuler nødvendige for overhodet å få adgang til identifikasjon.

Vilkårsfestsatt identifikasjon kan også være aktuelt hvor lovgiveren har unnlatt å gi (fullstendige) regler om identifikasjon, og hvor unnlatt vilkårsfesting vil innebære at hjemmel for eventuell identifikasjon vil måtte søkes i andre og mer usikre forhold, se nedenfor.

En tredje hjemmel for identifikasjon vil være *alminnelige ulovfestede prinsipper*. Rettspraksis og teori vil i så fall kunne konkretisere eller utfylle disse prinsippene på enkelte eller alle områder hvor det vil kunne være aktuelt med identifikasjon.

I nordisk forsikringsrett anvendes alle de tre hjemmelstypene. I så måte er det ingen prinsipiell forskjell mellom de „gamle“ forsikringsavtalelovene fra 1920/1930-tallet og de „nye“ lovene/utkastene fra 1980/1990-tallet. Det er likevel riktig å si at den „nye“ lovgivningen innebærer en betydelig endring av retts-situasjonen sammenlignet med den „gamle“. For det *første* finner vi i vesentlig høyere grad enn tidligere krav til lovfesting/avtalefesting av identifikasjonshjemmel. Det innebærer at det i fremtiden vil være mindre plass for identifikasjon med hjemmel i alminnelige ulovfestede prinsipper. For det *andre* åpner loven i en rekke tilfelle for (begrenset) identifikasjon, men det er et vilkår at lovens identifikasjonshjemmel er utnyttet gjennom uttrykkelige identifikasjonsbestemmelser i forsikringsvilkår/avtalen. Lovgivningen gir altså ikke i seg selv rett til å identifisere. For det *tredje* har lovgivningen gjennom en større bruk av preseptoriske regler begrenset adgangen til å avtale identifikasjon. Lovgiveren har altså funnet det nød-

vendig i adskillig utstrekning å stenge muligheten for identifikasjon overhodet.

Vi skal i de enkelte kapitler nedenfor komme tilbake til enkeltløsningene.

3. Identifikasjon mellom forsikringstageren og hans hjelpere

Etter nordisk forsikringsrettstradisjon er det forsikringstageren som er selskapets motpart ved inngåelse og fornyelse av en forsikringsavtale. I denne forbindelse har han plikter i to relasjoner. Den ene er å gi fullstendige og riktige opplysninger, den andre å betale riktig premie i rett tid. Nedenfor konsentrerer jeg meg om opplysningsplikten, som er relevant både i person- og skadeforsikring, og i individuell og kollektiv forsikring.¹

Forsikringstageren vil ofte – særlig i selskapsforhold i næringsvirksomhet – anvende hjelpere i oppfyllelsen av opplysningsplikten. Er opplysningsplikten i så fall ikke oppfylt på riktig måte, oppstår spørsmålet om identifikasjon mellom forsikringstageren og vedkommende hjelper.

Forsikringsavtalelovgivningen – både i „gammel“ og „ny“ versjon – gir selv ingen svar mht. om og i hvilken utstrekning det kan skje identifikasjon i slike tilfelle. Heller ikke finner vi – meg bekjent – noen regulering av slike spørsmål i forsikringsavtalen selv eller i særskilte identifikasjonsklausuler i forsikringsvilkårene. Det innebærer at man må finne svaret på identifikasjonsspørsmålet i andre kilder.

I nordisk teori har det vært lagt til grunn at det i slike tilfelle skal skje identifikasjon mellom forsikringstageren og de personer („hjelpere“) som på hans vegne skjøtter kontakten med selskapet, i tråd med vanlige fullmakts- og kontraktsrettslige regler.² Synspunktet gjenfinnes også i forarbeidene til den norske FAL 1989.³

Gir derfor forsikringstagerens ansatte eller andre som forsikringstageren benytter i forbindelse med inngåelsen eller fornyelsen av forsikringsavtalen, uriktige eller ufullstendige opp-

lysninger, vil det bli ansett som om forsikringstageren selv ga disse mangelfulle opplysningene. Er derfor forsikringstagerens hjelper klar over at de opplysningene han gir ikke er riktige, og det er mer enn lite å laste ham i denne forbindelse, vil etter norsk rett selskapets ansvar settes ned eller falle bort, se for så vidt de langt på vei likelydende bestemmelsene i FAL 1989 § 4-2 annet ledd (skadeforsikring) og § 13-2 annet ledd (personforsikring), under hensyntagen til de omstendighetene som fremgår av begge bestemmelsers tredje ledd.

Det er helt opp til forsikringstageren hvem han vil anvende som hjelper.⁴ Vedkommende kan komme fra egen organisasjon (intern identifikasjon), eller utgjøre eller komme fra en annen organisasjon (ekstern identifikasjon). I *sjøforsikring* og andre næringsforsikringer vil forsikringsavtalen ofte inngås ved hjelp av *megler*. I så fall vil forsikringstageren normalt måtte finne seg i å bli identifisert med megleren. “[G]jør denne en feil under avtaleinngåelsen, f.eks. ved at opplysninger fra forsikringstageren ikke viderefremmes til selskapet, er dette følgelig forsikringstagerens ansvar.”⁵ Dette må også gjelde dersom forsikringstageren er i god tro, men megleren kjenner til at forsikringstagerens opplysninger er ufullstendige eller uriktige.⁶ Megleren har da en selvstendig plikt til å korrigere eller supplere forsikringstagerens opplysninger, og unnlattelse medfører at forsikringstagerens opplysningsplikt ansees brutt.

Er på den annen side hjelperen i god tro, mens forsikringstageren kjenner til de rette forhold, må som hovedregel spørsmålet om brudd på opplysningsplikt bedømmes ut fra forsikringstagerens egen kunnskap. Han kan altså ikke, ved å dytte en hjelper i god tro foran seg, oppnå en bedre stilling enn han ville ha hatt om han selv hadde opptrådt direkte. Er hjelperen på den annen side kjent med de rette forhold, men ikke aktiv i forbindelse med avtaleinngåelsen, vil trolig som hovedregel hans kunnskap ikke komme forsikringstageren til last.⁷

Fra rettspraksis kan nevnes:

I Rt. 1960 s. 458 NH hadde forsikringstagerens hustru opptrådt på vegne av sin mann under deler av forhandlingene med selskapet om en livsforsikring. HR la til grunn at hva enten man ville betegne hustruen „som fullmektig eller legal representant, som har handlet på mannens (forsikringstagerens) vegne, eller om man måtte mene at hun som forsikret eller begunstiget etter polisebestemmelsene hadde en selvstendig opplysningsplikt“, burde hun ha gitt selskapet nødvendig informasjon om mannens sykdom. Hennes overtredelse av opplysningsplikten fikk derfor betydning for selskapets ansvar.

4. Identifikasjon mellom sikrede og forsikringstageren i skadeforsikring

4.1. Oversikt

Terminologien i nordisk skadeforsikringsrett er basert på at man på kundesiden i forsikringsforholdet har med to separate personer å gjøre, henholdsvis forsikringstageren og sikrede. Forsikringstageren⁸ har, som vi har sett under 3 ovenfor, plikter i forhold til selskapet i forbindelse med inngåelse og fornyelse av forsikringsavtalen⁹ og dessuten ved premiebetaling¹⁰. Sikrede¹¹ „overtar“ pliktforholdet overfor selskapet mens forsikringsforholdet løper og ved et inntrådt forsikringstilfelle.

I praksis er forholdet imidlertid ofte at forsikringstageren og sikrede er samme person. A har som forsikringstager tatt ut forsikring på sin eiendom, og det er A som i egenskap av sikrede har rett til erstatningen ved et inntrådt forsikringstilfelle. I slike tilfelle blir det lite interessant å spørre om feil eller forsømmelser som A måtte ha gjort i egenskap av forsikringstager, skal gå ut over ham i hans egenskap av sikrede. Det er uten videre klart at A ikke kan få økte rettigheter overfor selskapet ved å opptre i terminologisk henseende under et annet navn.

Annerledes er forholdet der forsikringstageren og sikrede *ikke* er samme person. Da

blir det interessant å spørre om forsikringstagerens brudd på sine plikter skal påvirke sikredes stilling, ved at han helt eller delvis mister sine rettigheter etter forsikringsavtalen. Denne situasjonen kan oppstå under to litt ulike forhold.

Den *ene* har vi der forsikringstageren enten ikke får status som sikrede overhodet, eller iallfall bare i en periode av forsikringstiden. Speditøren tar f.eks. ut forsikring på vegne av varekunden, men skal ikke selv ha rettigheter under forsikringen.¹² Eller: Selgeren tar ut vareforsikring som først og fremst vil dekke kjøperens interesse i varen, men som også i en viss utstrekning vil kunne dekke hans egen økonomiske interesse, så fremt han f.eks. har gitt hel eller delvis henstand med kjøpesummen.¹³

Den *andre* møter vi der forsikringstageren skifter forsikringsrettslig ham og får status som sikrede, men hvor det samtidig kommer inn andre sikrede ved siden av ham. Det typiske eksemplet er panthaveren, som får en lovbestemt (automatisk) eller avtalt status som medforsikret. En rekke andre personer kan imidlertid også – ad ulike veier – få en tilsvarende posisjon.

I nordisk forsikringsavtalerett har den klassiske løsningen vært at det skjer identifikasjon mellom sikrede og forsikringstageren ved brudd på opplysningsplikten fra forsikringstagerens side, se nærmere nedenfor 4.2. Den norske FAL 1989 bryter med dette prinsippet. Her er regelen at det ikke skal skje identifikasjon mellom sikrede og forsikringstageren ved brudd på opplysningsplikten, se nærmere nedenfor 4.3. Løsningen i FAL 1989 har imidlertid ikke slått igjennom i en utpreget internasjonal bransje som sjøforsikring, se nærmere nedenfor 4.4.

Har forsikringstageren også status som sikrede (altså den typiske situasjonen for en eier), vil betydningen for andre sikrede av hans eventuelle brudd på etterfølgende plikter i forsikringsforholdet (de såkalte omsorgspliktene) måtte bedømmes ut fra reglene om

medforsikring, se nedenfor 5. Har forsikringstageren på den annen side ikke slik status, vil han normalt ikke være omfattet av de alminnelige omsorgspliktene. Om en slik forsikringstager bryter sikkerhetsforskrifter, fremkaller forsikringstilfellet e.l., vil hans forhold derfor som utgangspunkt ikke gå ut over sikrede. Han er i denne forbindelse å anse som en utenforstående tredjemann i forsikringsforholdet, og sikrede vil ikke bli identifisert med ham. På dette punkt finner vi imidlertid viktige unntak innenfor de „gamle“ forsikringsavtalelovene og i spesielle forsikringsforhold.¹⁴ Innenfor sitt anvendelsesområde forbyr på den annen side den norske FAL 1989 slike unntak, ved at den stenger for å tillegge forsikringstagerens forhold betydning, også når han ikke opptrer i rollen som „egentlig“ forsikringstager.

4.2. Løsningen

i de „gamle“ forsikringsavtalelovene

Utgangspunktet i de „gamle“ forsikringsavtalelovene er at brudd på forsikringstagerens plikt til å gi riktige og fullstendige opplysninger ved avtalens inngåelse, vil få virkning for alle sikrede under forsikringsavtalen. Det betyr altså at den sikrede tredjemanns rett står eller faller med at det er tegnet en gyldig forsikring.¹⁵ Denne virkningen av brudd på opplysningsplikten fremkommer riktignok ikke uttrykkelig i FAL 1930, men følger av den systematikk og terminologi som loven bygger på.

I dette utgangspunktet gjør imidlertid FAL 1930 § 86 et viktig unntak.¹⁶ Den bestemmer at for medforsikrede panthavere og andre tinglige rettighetshavere i fast eiendom under en brannforsikring holdes forsikringen i kraft ved brudd på opplysningsplikten inntil de med en måneds varsel har fått underretning om forholdet.

Også i forhold til andre panthavere enn de som omfattes av FAL 1930 § 86 er det ikke uvanlig at panthaverne gjennom såkalt *panthaverklausuler* knyttet til forsikringen sikres et bedre vern enn det som fremgår av de alminnelige bestemmelsene i FAL.

4.3. Løsningen i FAL 1989

I FAL 1989 skjedde det en prinsipiell nyordning av tredjemannsvernet ved forsikringstagerens brudd på opplysningsplikten. Den pre-septoriske beskyttelsesregelen FAL 1930 § 86 oppstilte for visse rettighetshavere i brannforsikring for fast eiendom, ble gjort til hovedregel i forhold til alle (medfor)sikrede¹⁷, og det i en meget enklere og tydeligere form enn tidligere. Opplysningsplikten behandles nå etter de samme prinsipper som gjelder for omsorgspliktene, se for så vidt FAL 1989 § 7-3 første ledd, som helt generelt fastslår at den medforsikrede er beskyttet mot forsikringstagerens eller andre medforsikredes handlinger som skal bedømmes „etter reglene i kapittel 4 eller § 8-1“.¹⁸ Det nærmere innhold av dette prinsippet kan derfor mest hensiktsmessig behandles nedenfor under 5.

4.4. Løsningen i norsk sjøforsikringsrett

Sjøforsikringsrett kan brukes som et eksempel på et område som helt er unntatt fra de pre-septoriske reglene i FAL 1989¹⁹, og som i sine løsninger av identifikasjonsproblemet er influert av internasjonale synspunkter.²⁰ Reglene her karakteriseres ved at det *både* skjer identifikasjon mellom sikrede og forsikringstageren ved brudd på reglene om opplysningsplikt, se nedenfor, og mellom sikrede og andre medforsikrede²¹ i de mest praktiske situasjonene, nemlig hvor den sikrede det kan være snakk om å identifisere med, har „beslutende myndighet for driften av skipet“, se nærmere nedenfor 5.3. Det sies derfor gjerne at i sjøforsikring er panthavere og andre medforsikrede bare utstyrt med en „uselvstendig“ medforsikring, i motsetning til panthavere og andre medforsikrede på landjorden, som har en „selvstendig“ medforsikring.²²

NSPL 1996 § 3-38 fastslår at „[a]ssurandøren kan overfor sikrede påberope seg feil eller forsømmelser begått av forsikringstageren.“ Bestemmelsen må naturlig nok oppfattes slik at forsikringstageren i denne sammenheng må

identifiseres med sine hjelpere, se for så vidt 3 ovenfor. Bestemmelsen har ingen direkte parallell i NSPL 1964, men samme løsning som i dag fulgte den gang av planens oppbygging og system.²³ I NSPL 1989 kapittel 7 og kapittel 8, som omhandler henholdsvis den automatiske medforsikringen av panthavere og eventuell avtalt medforsikring av andre tredjemenn, henvises det både i § 7-1 og § 8-1 for oversiktens skyld uttrykkelig til § 3-38.

NSPL 1989 § 8-4, som er en nyskapning i forhold til tidligere, åpner for at det både for panthaveres og andre tredjemenns interesse kan avtales en såkalt utvidet medforsikringsdekning, se nærmere nedenfor 5.4. En slik utvidet dekning innebærer bl.a. at assurandøren ikke kan gjøre gjeldende overfor medforsikrede at han er uten ansvar i forhold til forsikringstageren for så vidt angår opplysningsplikten.

5. Identifikasjon mellom sikrede og andre sikrede

5.1. Innledning. Terminologi

Vi har sett ovenfor under 4 at den „klassiske“ løsningen i nordisk forsikringsrett har vært at det skjer identifikasjon mellom sikrede og forsikringstageren. Brudd på forsikringstagers opplysningsplikt får virkning for hele forsikringsforholdet, og innebærer i prinsippet at sikrede står uten dekning under forsikringen.

Når det gjelder forholdet mellom flere sikrede, har utgangspunktet vært en annet. Er forsikringen først etablert, står den enkelte sikredes rett under forsikringen på egne ben, og er ikke avhengig av hva forholdet er mht. andre sikrede under forsikringen. Utgangspunktet er altså at det ikke skjer identifikasjon mellom sikrede og andre sikrede. Fra dette utgangspunktet må det likevel oppstilles viktige unntak.

Utgangspunktet er formulert på noe forskjellig måte i henholdsvis de „gamle“ forsikringsavtalelovene og i den „nye“ norske forsik-

ringsavtaleloven. Mens den sistnevnte fastslår utgangspunktet generelt med virkning for alle omsorgspliktene, se for så vidt FAL 1989 § 7-3 første ledd, bygger utgangspunktet i de „gamle“ forsikringsavtalelovene på en analyse og sammenstilling av lovreguleringen av den enkelte omsorgsplikt. Formuleringen og innholdet av unntakene varierer også. Mens unntakene i den norske FAL 1989 er snevre, preisert formulert og beskyttet mot utvidelser gjennom preseptoriske regler, er unntakene i de „gamle“ forsikringsavtalelovene karakterisert ved at de er relativt omfattende, vagt og uklart formulert, og bare delvis fremstår som preseptoriske grenser. Det er derfor naturlig å knytte fremstillingen til den norske løsningen i FAL (nedenfor 5.2), og til spesialløsninger i norsk rett.

Forholdet er nemlig at løsningen i FAL 1989 i betydelig utstrekning fravikes i norsk sjøforsikringsrett. NSPL 1996 fastholder langt på vei tradisjonelle løsninger ved forsikring av skip (nedenfor 5.3). Ved forsikring av varer under transport møter vi på den annen side regler i VTV 1995, som på mange måter innebærer en mellomløsning mellom reglene i henholdsvis FAL 1989 og NSPL 1996 (nedenfor 5.4).

Innledningsvis er det naturlig med et par ord om terminologi. Vi har sett at under én og samme forsikring kan flere personer ha rettigheter – i vid forstand. Har de krav på erstatning eller forsikringssum, følger det allerede av definisjonen i FAL 1989 § 1-2 litra (c) at de er å anse som „sikrede“. Tradisjonelt har det imidlertid vært vanlig å anvende begrepet „medforsikrede“ for å betegne et flertall slike sikrede. Denne begrepsbruken bygger tilsynelatende på en forutsetning om at det finnes en „hovedsikrede“, som den sentrale rettighets-haver til forsikringen og for så vidt som en motsetning til den eller de medforsikrede. Normalt vil det være naturlig å tenke seg eieren, eventuelt forsikringstageren, som en slik „hovedsikrede“, iallfall hvis han/de har krav på erstatning eller forsikringssum under

forsikringen. Hverken i lovgivning eller i praksis har det imidlertid vært vanlig å anvende et slikt uttrykk, trolig fordi det i enkelte tilfelle ikke ville gi noe godt uttrykk for den faktiske realiteten. Av hensyn til slike mer spesielle tilfelle kan det være en fordel å beholde fleksibiliteten i terminologien, og ikke søke å presse mange ulike realiteter inn i en terminologi som da kan virke kunstig.

Den fleksible terminologien medfører imidlertid også problemer. Den kan lett i fremstillingssammenheng virke abstrakt og vanskelig tilgjengelig. Med det forbehold at terminologien ikke vil dekke presist alle de realiteter som kan tenkes når man skal beskrive tredjepersons rett etter forsikringsavtalen, vil jeg derfor i det følgende bygge på følgende normalsituasjon og normalterminologi: „Forsikringstageren“ og „hovedsikrede“ vil utgjøre samme person, nemlig eieren av den forsikrede gjenstanden (eventuelt en av flere forsikrede gjenstander). Jeg forutsetter også at det er ham som har brutt en opplysnings- eller omsorgsplikt. Uttrykket „medforsikrede“ vil omfatte den eller de andre personer, som ifølge lov eller avtale har rettigheter under den forsikring som forsikringstager/hovedsikrede har tegnet. Selv om slike medforsikrede i prinsippet også kan ha foretatt brudd på opplysnings- og omsorgsplikter, der det kan oppstå spørsmål om et slikt brudd skal ha virkning for andre medforsikrede, ser jeg i det følgende bort fra denne muligheten. Hvor det er behov for en samlebetegnelse for alle som enten utgjør hovedsikrede eller medforsikrede under forsikringen, vil betegnelsen „sikrede“ bli benyttet.

5.2. Identifikasjon mellom medforsikrede og forsikringstager/hovedsikrede i FAL 1989

5.2.1. Innledning

Som nevnt foran 4.3, bygger FAL 1989 på et system der identifikasjonsreglene i prinsippet blir de samme, hva enten det foreligger brudd på opplysningspliktreglene fra forsikrings-

tagerens side eller brudd på en omsorgspliktregel fra hovedsikredes side. Den „uskyldige“ medforsikrede vil i begge tilfelle normalt være beskyttet mot å bli identifisert. Fordi forsikringstageren og den hovedsikrede som hovedregel vil være samme person, nemlig eieren av en forsikret gjenstand, innebærer dette i praksis to ting. For det *første* at en annen rettighetshaver i vedkommende gjenstand enn eieren selv vil ha sin forsikringsdekning i behold fullt ut, selv om eieren har opptrådt slik at han har mistet sin dekning. For det *annet* at også rettighetshavere (herunder eieren) i andre gjenstander som måtte være omfattet av forsikringen vil være fullt ut beskyttet, uavhengig av om eieren av en annen gjenstand forsikret under samme forsikring har mistet sin dekning. Det må likevel gjøres en viktig presisering: slike andre rettighetshavere må ha fått status som medforsikrede under forsikringen for å oppnå denne beskyttelsen.

Status som medforsikrede kan oppnås enten i kraft av loven selv (såkalt automatisk medforsikring, se nærmere § 7-1 eller § 7-2) eller gjennom særskilt avtale, se forutsetningsvis § 7-5. Det er karakteristisk for FAL 1989, sammenlignet med de “gamle” forsikringsavtalelovene, at kretsen av automatisk medforsikrede er gjort relativt snever. I privatforsikring er ektefelle og medlemmer av den faste husstand omfattet, se § 7-1 første ledd. Ved forsikring av fast eiendom vil (andre) eiere, panthavere eller innehavere av andre sikkerhetsretter være omfattet, under forutsetning av at vedkommende rett er tinglyst, se § 7-1 annet ledd. Ved forsikring av løsøre gjelder medforsikringen for den samme krets av personer som ved fast eiendom, men selve løsorebegrepet er meget snevert: Det omfatter bare løsøre som kan registreres i et realregister, driftstilbehør eller varelager, se § 7-1 tredje ledd. Endelig vil en ny eier av fast eiendom eller av alle typer av løsøre få status som medforsikrede, og det uten at det er et vilkår at vedkommendes rett er særskilt tinglyst, se § 7-2 første ledd.

At en person har status som automatisk

medforsikrede i § 7-1 eller § 7-2, innebærer ikke at han ved et inntrådt forsikringstilfelle alltid vil ha krav mot selskapet. For det *første* er begge bestemmelsene deklatoriske. Det er derfor ingen ting i veien for at selskapet gjør unntak fra lovens bestemmelser i forsikringsvilkårene, og utelater alle eller noen av de automatisk medforsikrede fra dekningen. For at unntaket skal være gyldig, er det ikke en gang nødvendig at de blir varslet om at de ikke er å anse som medforsikrede under forsikringen.

I prinsippet innebærer dette en alvorlig svekkelse av lovbestemte medforsikredes mulighet for å stole på at de faktisk *er* medforsikret, uten å undersøke uttrykkelig i det enkelte tilfelle. I praksis ser det likevel ikke ut til å skape store problemer. En grunn til dette er nok at selskapene relativt sjelden gjør denne type unntak. Som det fremgår nedenfor 5.24, vil selskapenes forsikringsvilkår likevel normalt unnta *rettighetshavere i løsøre* etter § 7-1 tredje ledd fra status som medforsikrede. Tilsvarende vil det normalt være gjort unntak for *samboere* etter § 7-1 tredje ledd, med mindre de ifølge Folkeregisteret har samme adresse. En annen og trolig viktigere grunn er at potensielle medforsikrede rettighetshavere, og ikke minst profesjonelle panthavere, vil sørge for mer gjennomarbeidede avtaler medforsikringer enn de som lovgivningen kan tilby. De automatiske medforsikringene får derfor – kanskje bortsett fra i privatforsikringer – nærmest betydning som sikkerhetsnett: ingen seriøse rettighetshavere vil våge å basere seg på disse lovfastsatte rettighetene, men de kan være greie nok å falle tilbake på der det av en eller grunn foreligger en atypisk situasjon.

For det *annet* er det ikke noen automatisk sammenheng mellom status som medforsikrede og kravshaver under forsikringen når et forsikringstilfelle inntreffer. For personer med lovbestemt status som medforsikrede, vil riktignok rett til (andel av) forsikringserstatningen normalt være det sentrale ved medforsikringen. For medforsikrede med status i kraft av avtale, kan imidlertid andre forhold enn retten til forsikringserstatningen gjøre en slik status interessant.

5.22. Hovedregelen

Som vi har sett, fastslår FAL 1989 § 7-3 første ledd at den medforsikrede etter § 7-1 og § 7-2 har et absolutt, preseptorisk innsigelsesvern. Selskapet kan altså ikke overfor en lovbestemt (automatisk) medforsikrede gjøre gjeldende at det i forhold til forsikringstageren/hovedsikrede er uten ansvar som følge av brudd på opplysnings- og omsorgsplikter. Siden innsigelsesvernet for slike medforsikrede er preseptorisk, kan det heller ikke ad avtaleveien gjøres innskrenkninger i det.

Derimot er det mulig gjennom avtale å frata en automatisk medforsikrede hans status som medforsikrede, og dermed også hans innsigelsesvern etter § 7-3 ledd. På den annen side vil det i forhold til en person som ved avtale er gjort til medforsikrede, jfr. § 7-5, ikke være noe i veien for å fastsette et mindre vidtgående innsigelsesvern enn det som fremgår av § 7-3 første ledd, se for så vidt formuleringen av § 7-5. I prinsippet vil det være mulig å frata en automatisk medforsikrede hans status som medforsikrede via avtale mellom forsikringstageren og selskapet, og så „gjenninnføre“ hans status via avtale. I allfall hvoren slik øvelse har som sitt eneste formål å frata den automatiske medforsikrede det innsigelsesvernet § 7-3 første ledd gir ham, synes det klart at avtalen må kunne settes til side som en omgåelse av lovens preseptoriske regler.

Den selvstendige dekningen gjelder i utgangspunktet i forhold til alle som er å anse som medforsikrede etter § 7-1 og § 7-2. Annet ledd oppstiller imidlertid unntak i forhold til medforsikrede ektefelle og husstandsmedlem (nedenfor 5.23), og tredje ledd åpner adgang til ved avtale å fravike løsningene i bestemmelsen i forhold til medforsikrede rettighetshavere i løsøre (nedenfor 5.24).

Innsigelsesvernet gjelder i forhold til samtlige bestemmelser i kapittel 4 (alminnelige forutsetninger for selskapets ansvar (= opplysnings- og omsorgspliktene)) samt § 8-1 (opplysningsplikt ved skadeoppgjør).

Når det gjelder *opplysningsplikt* ved inngåelse eller fornyelse av forsikringsavtalen,

innebærer bestemmelsen at selskapet ikke kan gjøre gjeldende overfor den medforsikrede at forsikringstageren/hovedsikrede har forsømt sin opplysningsplikt, og det uansett hvor graverende forholdet er.²⁴ Tilsvarende gjelder hvor (en av de) medforsikrede må antas å ha opplysningsplikt i forbindelse med inngåelsen av forsikringsavtalen.

Om sikrede – hva enten han er hovedsikrede eller medforsikrede – faktisk har opplysningsplikt etter FAL 1989 kan synes tvilsomt. FAL 1989 § 4-1 oppstiller ikke opplysningsplikt for sikrede, nærmest i motsetning til § 13-1 i personforsikring, som uttrykkelig pålegger forsikrede slik plikt. Spørsmålet er ikke omtalt i forarbeidene. *Selmer* (note 2) s. 161 antok i forhold til reglene i FAL 1930 at sikrede under gitte forhold ville ha opplysningsplikt. Reglene i henholdsvis FAL 1930 og FAL 1989 er imidlertid formulert noe forskjellig; i tillegg fremstår reglene om opplysningsplikt i FAL 1989 som uttømmende. Etter min oppfatning må løsningen likevel være at sikrede har plikt til å svare riktig og fullstendig, hvis selskapet først retter spørsmål til ham og han velger å besvare dem. Og er sikrede kjent med sin status som sikrede under forsikringen, må han trolig også ha en selvstendig opplysningsplikt, i tråd med reglene i § 4-1 første ledd tredje punktum.

Det må likevel gjøres en mindre reservasjon. Kan et forhold ikke opplyses ved tegningen, og selskapet har tatt forbehold etter § 4-5, vil et slikt forbehold stå seg overfor den sikrede.²⁵ Det har nærmest karakter av en objektiv avgrensning av farefeltet, og må følge de regler som gjelder for dette, se nedenfor.

Når det gjelder *omsorgspliktene*, fører bestemmelsen til at selskapet ikke kan gjøre gjeldende at handlinger eller unnlaterelser fra hovedsikrede eller fra en medforsikrede skal få virkning overfor de andre medforsikrede. Har selskapet derfor tatt forbehold om at det ikke svarer om det blir startet ildsfarlig bedrift i den forsikrede eiendom, sml. § 4-6, og hovedsikrede likevel gjør dette, vil den medforsikrede panthaveren like fullt være dekket om dette forhold er årsak til brann i eiendommen.

Tilsvarende gjelder hvor hovedsikrede overtrer en sikkerhetsforskrift, sml. § 4-8, eller fremkaller et forsikringstilfelle, sml. § 4-9, på en slik måte at det får konsekvenser for hans egen dekning.

Det er ikke bare handlinger eller unnlater fra forsikringstageren eller hovedsikrede²⁶ selv som ikke er relevant, men heller ikke forhold hos noen som disse kan identifiseres med. Riktignok fastsetter § 4-11 tredje ledd (se nærmere nedenfor 6.51) at det i næringsforsikring kan avtales at sikrede helt eller delvis skal kunne miste sin rett til erstatning pga. handlinger eller unnlater fra nærmere angitte personer. Det kan f.eks. være bestemt at selskapet ved brann som skyldes sveisearbeider skal kunne påberope seg at vedkommende arbeidsformann ikke har fulgt arbeidsreglementet. De medforsikrede vil imidlertid være beskyttet også i en slik situasjon, se den uttrykkelige reguleringen av dette i § 4-11 tredje ledd, med henvisning til § 7-3 første ledd. Tilsvarende vil gjelde i forhold til andre, ikke lovfestede identifikasjonsregler, f.eks. mellom forsikringstageren og hans hjelper (se foran 3).

Det er viktig å understreke at § 7-3 første ledd ikke gir de medforsikrede et fullstendig vern mot alle selskapets innsigelser fra forsikringsforholdet. Innsigelsesvernet knytter seg bare til opplysnings- og omsorgspliktene, og ikke til den objektive avgrensningen av forsikringsdekningsfeltet. Det betyr at et unntak i forsikringsvilkårene f.eks. for krigsfare eller materialsvikt vil selskapet kunne påberope seg overfor alle de sikrede.

5.23. Unntak fra innsigelsesvernet

Er ektefelle og husstandsmedlem medforsikret etter reglene i FAL 1989 § 7-1 første ledd, oppstiller § 7-3 annet ledd et viktig unntak i det absolutte innsigelsesvernet. Gjennom henvisningen til § 4-11 annet ledd åpner bestemmelsen for at det kan skje *identifikasjon* mellom den medforsikrede ektefellen/husstandsmedlemmet og forsikringstageren/hovedsikrede.

Bestemmelsen innebærer for det første at

ved forsikring av bolig, privat fritidssted og innbo, se § 4-11 annet ledd litra (b), kan et forbehold i forsikringsvilkårene om „ektefelleidentifikasjon“ påberopes overfor den medforsikrede ektefellen. Har derfor den ektefellen som står som forsikringstager/hovedsikrede under forsikringen fremkalt forsikringstilfellet, og derved voldt skade eller tap på gjenstander som tilhører den medforsikrede ektefellen, kan selskapet gjøre gjeldende reglene i § 4-9 om ikke-ansvar eller nedsatt ansvar ved visse typer av fremkallelse av forsikringstilfellet overfor denne medforsikrede. Tilsvarende vil gjelde ved brudd på de andre omsorgspliktene, og ved brudd på opplysningsplikten, se for så vidt foran 3.

Bakgrunnen for dette unntaket i den medforsikrede ektefellens innsigelsesvern ligger i et ønske om å unngå helt tilfeldige utslag i forsikringsdekningen avhengig av hvordan to ektefeller har valgt å ordne sine forsikringsforhold. Noen eksempler kan illustrere forholdet.

1. Ektefelle A står som forsikringstager og hovedsikrede under forsikringen og ektefelle B er medforsikrede med hjemmel i § 7-1. B fremkaller forsikringstilfellet forsettlig. Det følger av § 4-9 første ledd første punktum at B ikke er dekket for tap som rammer ham selv. For tap som rammer A, følger det av § 4-11 annet ledd litra (b) at selskapet kan påberope seg B's forhold, og at også A følgerlig står uten dekning.

2. Ektefelle B står nå som forsikringstager og hovedsikrede under forsikringen og ektefelle A er medforsikrede. B fremkaller forsikringstilfellet forsettlig, og vil i henhold til § 4-9 første ledd første punktum stå uten dekning for tap som rammer ham selv. For A ville hovedregelen i § 7-3 første ledd ha medført at han som medforsikrede ville ha vært beskyttet mot identifikasjon med B, og fått full dekning for sitt tap. Det forhold at han nå står som medforsikrede under den annen ektefelles forsikring og ikke som sikrede under sin egen forsikring, gir ham altså en helt annen økonomisk stilling. Her kommer imidlertid § 7-3 annet ledd og retter opp forholdet: Henvisningen til § 4-11 medfører at den medforsikrede A må

finne seg i å bli identifisert med B, og mister altså dekningen for det tap han har lidt.

Det kan imidlertid se ut til lovgiveren – ved sin formulering av § 7-3 annet ledd – ikke fullt ut har oppnådd en slik ønsket kongruens. Tatt på ordet, rammer nemlig bestemmelsen også medforsikrede husstandsmedlemmer med identifikasjon, i motsetning til etter § 4-11 annet ledd litra (b) direkte, der bare ektefellen rammes. For å få sammenheng i lovens system og oppbygging, må det være riktig å unnlate identifikasjon også i § 7-3-situasjonen for så vidt angår husstandsmedlemmer.

Slik *Brynildsen m.fl.* (note 46) s. 173. Se ellers *FSN 3269*, der en familie på bilreise ble frastjålet diverse gjenstander, hvorav noen tilhørte en syv år gammel sønn. Det var på det rene at foreldrene hadde overtrådt en sikkerhetsforskrift om oppbevaring av reisegods, og selskapet foretok avkortning i erstatningen, også i den del som tilkom sønnen. FSN godtok ikke avkortningen: „Barn er medforsikret i medhold av FAL § 7-1, men er ikke nevnt blant de personer som det kan foretas identifikasjon med etter § 7-3 jfr. § 4-11, 2. ledd, ... Følgelig har barna krav på full erstatning uten hensyn til foreldrenes eventuelle brudd på sikkerhetsforskrifter.“ Selv om begrunnelsen ikke er helt patent – barn er åpenbart normalt å anse som husstandsmedlemmer – støtter avgjørelsen i realiteten det resultat som er anbefalt ovenfor.

For det *annet* kan selskapet – ved forsikring av motorvogner, fartøyer, luftfartøyer og husdyr, se § 4-11 annet ledd litra (a) – overfor medforsikrede ektefelle eller husstandsmedlem påberope seg handlinger eller unnlatelser fra en person som med den medforsikredes samtykke er å anse som ansvarlig for forsikringsgjenstanden, typisk forsikringstageren (ektefellen) eller en annen medforsikrede (f.eks. den medforsikrede sønn eller datter). Bakgrunnen for denne regelen er den samme som ved „ektefelle-identifikasjon“ ovenfor: Det skal ikke spille noen rolle om ektefellen/husstandsmedlemmet selv står som forsikringstager/hovedsikrede under forsikringen eller som medforsikrede under en annens forsikring.

Et eksempel kan illustrere anvendelsen av dette unntaket. Familien har to biler, hvorav den ene er eiet av A og den andre av B. A har tegnet forsikring på begge bilene med B som medforsikrede. I forbindelse med et års arbeidsopphold utenbys tar A med seg B's bil. Under oppholdet skader A bilen ved grov uaktsom kjøring. Hovedregelen i § 7-3 første ledd ville ha medført at det ikke skulle skje identifikasjon her og at B ville hatt rett til full erstatning. Unntaket i annet ledd fører imidlertid til at B må identifiseres med A, ettersom A trolig må anses som ansvarlig for bilen under det langvarige arbeidsforholdet utenbys, jfr. § 4-11 annet ledd litra (a).

Unntakene i § 7-3 annet ledd, jfr. § 4-11 annet ledd, må oppfattes som uttømmende. Det er altså ikke plass for identifikasjon i andre tilfelle enn de som uttrykkelig er angitt her (med det forbehold som måtte følge av tredje ledd, se nedenfor).

5.24. Muligheten for avvikende avtalefestede løsninger

Selv om bestemmelsene i § 7-3 er preseptoriske, slik at det overfor automatisk medforsikrede ikke kan avtales identifikasjon i større utstrekning enn det bestemmelsen fastsetter, gjelder det likevel ett *unntak* fra preseptiviteten.²⁷ For rettighetshavere i løsøre, som har status som medforsikrede enten etter løsørebestemmelsen i § 7-1 tredje ledd eller etter eierskiftebestemmelsen i § 7-2, kan reglene om ikke-identifikasjon fravikes ved avtale. Forsikringsvilkårene kan altså bestemme at den medforsikrede generelt eller på bestemte punkter må finne seg i å bli identifisert med andre (altså bare ha en uselvstendig dekning). Bakgrunnen for unntaket er et antatt behov for mer fleksible regler her, fordi den forsikringsmessige risiko knyttet til (drifts)løsøre er såvidt forskjellig fra den risiko som knytter seg til fast eiendom. Selskapene kan derfor „etter omstendighetene ha en velgrunnet interesse i at rettighetshaverens dekning gjøres avhengig av at forsikringstageren (eieren) følger et bestemt sikkerhetsopplegg fastsatt i avtalen“.²⁸

I praksis ser det ut til at selskapene har gått et skritt videre, og med hjemmel i § 7-1 fjerde ledd og § 7-2 første ledd første punktum helt har utelukket rettighetshavere i løøsøre som medforsikrede under forsikringen, se for så vidt Storebrand (If) Villaforsikringsvilkår (mars 1999) pkt. D.1.1.

5.3. Identifikasjon mellom medforsikrede og hovedsikrede i norsk sjøforsikring

I norsk sjøforsikring (forsikring av skip) er det bare panthaveren²⁹ som er gitt status som automatisk medforsikrede, se NSPL 1996 kapittel 7. For andre tredjemenn kan det avtales medforsikring, se NSPL 1996 kapittel 8, men dette forekommer relativt sjelden.

Både i forhold til panthavere og for avtalte medforsikrede gjelder at assurandøren kan påberope seg reglene om identifikasjon i NSPL 1989 § 3-36 til § 3-38, se henholdsvis § 7-1 første ledd og § 8-1 første ledd. I forhold til de spørsmål som nå diskuteres, er det § 3-37 som er av interesse.

Den formelle hovedregelen i NSPL 1989 § 3-37 er at det ikke skal skje identifikasjon mellom den (medfor)sikrede og andre (medfor)sikrede ved deres brudd på omsorgspliktene. Tilsvarende gjelder om bruddet på omsorgspliktene er foretatt av noen som en slik annen (medfor)sikrede må identifiseres med etter § 3-36 annet ledd (se om denne bestemmelsen nedenfor 6.5).

Mer enn en formell hovedregel er dette likevel ikke. Det fremgår nemlig av siste del av bestemmelsen at det likevel skal skje identifikasjon, dersom „denne sikrede ..... har besluttede myndighet for driften av skipet.“ I et „normalt“ forsikringsforhold, der eieren av skipet har status som sikrede under forsikringen og panthaveren har status som automatisk medforsikrede, innebærer regelen at det skal skje identifikasjon mellom panthaveren og eieren av skipet. Eieren vil nemlig som oftest være den som har besluttede myndighet for driften av skipet. Har den sikrede eieren

eller noen han må identifiseres med etter § 3-36 annet ledd derfor fremkalt forsikringstilfellet eller brutt andre omsorgsplikter, vil den medforsikrede panthaveren stå i samme sko som eieren selv. Normalt innebærer dette at han fullt ut vil miste sitt krav på utbetaling av forsikringserstatning etter reglene i § 7-4.

Bestemmelsen er blitt nokså komplisert formulert, fordi den har ønsket å ta høyde også for den mer upraktiske situasjonen at eieren ikke har status om medforsikrede under den tegnede forsikringen. Også i en slik situasjon har det nemlig vært ansett nødvendig å åpne for identifikasjon, dersom den ikke-sikrede eieren har besluttede myndighet for driften av skipet. Det kan nok imidlertid diskuteres om ikke § 3-36 annet ledd er gitt en så vid formulering at den ville ha dekket en slik situasjon uansett.

Selv om hovedregelen i sjøforsikring dermed er at den medforsikrede har en „uselvstendig“ stilling i forsikringsforholdet, og må finne seg i identifikasjon både med forsikringstageren (NSPL 1996 § 3-38, foran 4.4) og med andre sikrede etter § 3-37, er det mulig via avtale å skaffe ham en bedre stilling. I § 8-4 er det åpnet for at det kan tegnes en såkalt utvidet medforsikringsdekning, både for panthavere og for andre. Er det gjort, vil den medforsikrede få samme „selvstendige“ stilling som det en medforsikrede har etter FAL 1989 § 7-3 første ledd, se for så vidt foran 4.3. Dette innebærer at assurandøren hverken kan påberope seg forsikringstagerens brudd på opplysningsplikten, eller øvrige sikredes brudd på omsorgspliktene, som f.eks. brudd på en sikkerhetsfor-skrift.

Dekning etter § 8-4, som jo er knyttet til rederiets forsikring, har i praksis ikke vist seg å bli anvendt særlig ofte. Panthavere som ønsker dekning mot den såkalte „moralske risiko“, vil normalt heller ta ut en egen forsikring, som dekker denne risikoen i tilknytning til alle eller flere skip der de står som panthavere. NSPL 1996 inneholder ikke regler for slike forsikringer.

5.4. Identifikasjon mellom medforsikrede og hovedsikrede i norsk vareforsikring

I norsk vareforsikring fastholder VTV 1995 langt på vei de løsningene som tidligere fulgte av FAL 1930 og NVPL 1966. Dette betyr at løsningene i FAL 1989 § 7-3 første ledd er fraveket.

Hjemmel for dette fraviket kan – for så vidt det er snakk om forsikring av varer under internasjonal transport – søkes allerede i FAL 1989 § 1-3 annet ledd litra (e), som generelt åpner for å fravike lovens bestemmelser (unntatt § 7-8) i en slik situasjon. For forsikring av varer under innenriks transport gir § 7-3 tredje ledd den nødvendige hjemmel for å fravike § 7-3 første ledd.

Den *formelle* hovedregelen finner vi i VTV 1995 § 10 første ledd litra (b) første punktum, som fastslår at det skal skje identifikasjon mellom sikrede og „[f]orsikringstakeren eller tidligere eier av varene.“³⁰ Normalt vil forsikringstageren være en tidligere eier, slik at bestemmelsen – i forhold til reglene om opplysningsplikt – kan synes å si samme ting med ulike ord. At det skal skje identifikasjon med „forsikringstakeren“ har imidlertid selvstendig betydning i tilfelle hvor det er en annen enn den tidligere eier som står som forsikringstager, som f.eks. en speditør e.l. Kriteriet „tidligere eier“ tar i første rekke sikte på selgeren under en kjøpsavtale, men vil også ramme mellomkommende eiere i situasjoner hvor vedkommende vare har vært omsatt flere ganger under transporten. Det er grunn til å merke seg at for så vidt angår en tidligere eier er det intet vilkår for identifikasjon at vedkommende har eller har hatt status som forsikringstager eller sikrede. Selgers forhold kan dermed virke inn på kjøpers dekning under en forsikring tegnet av kjøperen. Det er for øvrig heller intet vilkår at vedkommende var eier da forsømmelsen fant sted, såfremt varene da berodde hos ham eller hos noen som hadde dem på hans vegne, se litra (b) annet punktum.

Den *reelle* hovedregelen fremgår imidlertid

av VTV 1995 § 11. Den beskriver hvilke innsigelser selskapet kan gjøre gjeldende der sikrede i god tro har fått et utstedt forsikringsdokument³¹ i hende. Det fremgår av bestemmelsens pkt. 3 første punktum at selskapet ikke kan påberope seg at „[r]etten til erstatning helt eller delvis er gått tapt som følge av handling eller unnlattelse fra tidligere eiers side.“ Selskapet kan dermed ikke påberope seg brudd på omsorgsplikter fra tidligere eiers side, slik som at sikkerhetsforskrifter har vært overtrådt, redningsforanstaltninger unnlatt, forsikringstilfellet fremkalt osv. At forsikringstageren har forsømt sin opplysningsplikt, er likevel en innsigelse selskapet har i behold, se annet punktum.

6. Identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere i skadeforsikring

6.1. Innledning

Den mest praktiske identifikasjonssituasjonen møter vi i forholdet mellom sikrede og hans „hjelpere“. Dette er også den situasjonen som synes å skape flest problemer i praksis.

Sammenlignet med løsningen i de „gamle“ forsikringsavtalelovene, innebærer opplegg og innhold i den nye norske FAL også på dette punkt en betydelig nyordning. Identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere forutsetter uttrykkelig avtalehjemmel; det er altså ikke rom for identifikasjon ut fra „almennelige prinsipper“, „reelle hensyn“ eller „tidligere rettspraksis“ eller direkte med hjemmel i loven.³² Denne regelen er preseptorisk, og gjelder både i og utenfor næringsforsikring.³³ På den annen side er identifikasjon som utgangspunkt forbudt i privatforsikring (utenfor næringsvirksomhet); her gjelder det likevel enkelte viktige unntak. I næringsforsikring er utgangspunktet det motsatte: loven gir adgang til full identifikasjon, men også her finner vi uttrykkelige preseptoriske unntak. I tillegg må særlig vidtgående identifikasjonsklausuler, som i det enkelte tilfelle medfører urimelige resultater, kun-

ne settes til side i henhold til avtaleloven § 36.

Fremstillingen nedenfor redegjør nærmere for innholdet av de preseptoriske reglene i FAL 1989. I tillegg behandles bruken av og innholdet i enkelte typiske identifikasjonsklausuler i næringsforsikring.

6.2. Begrepet “sikrede”

Som tidligere påpekt er det i selskapsforhold nødvendig å kartlegge hvem som omfattes av begrepet “sikrede” før man går inn i selve identifikasjonsspørsmålet. En viktig grunn til dette er at en eventuell identifikasjon mellom sikrede og hans hjelper må ha hjemmel i en identifikasjonsklausul i forsikringsavtalen (normalt forsikringsvilkårene), mens det ikke trenges noen særskilt hjemmel hvis spørsmålet er om vedkommende person må ansees omfattet av begrepet “sikrede”.

På denne bakgrunn kan det virke overraskende at forarbeidene³⁴ understreker at loven ikke „tar sikte på å presisere innholdet av begrepet ,sikrede‘. ... Her må man ... bestemme ut fra generelle selskapsrettslige prinsipper hvilke personer som i forhold til selskapet skal anses som ,sikrede‘ ved anvendelsen av avkortningsregler i lov eller vilkår.“ Med det preseptoriske elementet som her gjør seg gjeldende, ville man tro at det var naturlig å foreta en mer presis avgrensning i forarbeidene.

Uttalelsen i forarbeidene gir likevel god støtte for å formulere et sikkert utgangspunkt. Det vil følge av “generelle selskapsrettslige prinsipper” at i et aksjeselskap vil styret og dets administrerende direktør måtte ansees som selskapet og dermed sikrede. Tilsvarende må trolig gjelde for en helt dominerende aksjeeier.

Se for så vidt Rt. 1939 s. 483. Her eide mann og kone alle aksjer i selskapet, og mannen var dessuten enestyre. Selskapets fabrikkbygning ble ødelagt ved brann som var påsatt av mannen. Ikke erstatning.

Se også AKN 1171: Styreformannen i et familieaksjeselskap hadde forårsaket forsikringstilfellet ved grov uaktsomhet. AKN fant at „slik forhold

det stiller seg mellom familieaksjeselskapet og NN (styreformannen), er det adgang for selskapet til å foreta avkortning“.

I ansvarlige selskaper med styre og daglig leder må på tilsvarende måte styre/daglig leder ansees som selskapet og dermed sikrede. Trolig må også den enkelte deltaker ansees som sikrede, iallfall hvis han har rett til å tegne dets firma.

Problemet er om andre enn de som nå er angitt kan omfattes av sikredebegrepet. Slik forarbeidene formulerer seg, er det etter min oppfatning neppe grunn til dette.³⁵ Når motivene til VTV 1995 § 10 s. 14 derfor – som svar på spørsmålet om “også andre omfattes” – fastslår at dette er “mer usikkert”, og “vil bl.a. bero på selskapets størrelse og vedkommendes stilling og ansvarsområde“, er dette neppe riktig.³⁶

6.3. Forholdet til farefeltsreglene – skjulte handlingsklausuler

Problemene rundt de såkalte skjulte handlingsklausulene sto sentralt ved utarbeidelsen av FAL 1989.³⁷ Også reglene om *identifikasjon* i FAL 1989 § 4-11 var ment å spille en viktig rolle ved reguleringen av disse spørsmålene, i samspill først og fremst med reguleringen av sikkerhetsforskrifter, men også med andre opplysnings- og omsorgspliktregler.³⁸ Når “sikredes forhold” skal trekkes ut av beskrivelsen av farefeltet og istedet sees på som sikkerhetsforskrifter, blir det vesentlig å avklare hvem sikrede er, og hvem som eventuelt skal identifiseres med ham. Eller, sett fra en annen vinkel: i forhold til sikrede vil handlinger fra en rekke personer fortsatt måtte ansees som en objektiv farefeltsavgrensning, der reglene om sikkerhetsforskrifter ikke vil slå inn.

NOU 1987:24 s. 90 beskriver forholdet slik: „De foreslåtte regler tar bare sikte på å presisere når handlinger fra *andre personer* enn sikrede i egentlig forstand, kan få virkninger for dekningen. De ,andre personer‘ som det er tale om er slike som sikrede benytter seg av som hjelper ..., eller slike som ellers på grunn av sin tilknytning til sikrede

får innflytelse på håndteringen av risikoen. Er det tale om handlinger fra helt utenforstående personer, er det klart at selskapet fritt må kunne bestemme i hvilken utstrekning det vil påta seg ansvaret. Det må kunne bestemmes at forsikringen ikke omfatter tyveri eller hærverk, eller – i den andre enden av skalaen – inngrep fra offentlige myndighetspersoner. Her er man over i avgrensningen av forsikringens farefelt. Det kan nok oppstå tvilsomme grensetilfelle. Et forbehold om at selskapet ikke svarer for konstruksjonsfeil i den forsikrede bygning vil jo reise spørsmålet om det i virkeligheten dreier seg om en klausul om identifikasjon mellom sikrede og vedkommende konstruktør. Som hovedregel må nok klausuler av denne typen sies å angå farefeltet for forsikringen.“ Og på s. 102: „Dersom selskapet (i forsikring som ikke har tilknytning til næringsvirksomhet, min tilføyelse) fralegger seg ansvaret for handlinger foretatt av ‚fjernere‘ personer (f.eks. tyver, konstruktører eller offentlige myndighetspersoner), er det tale om avgrensning av farefeltet, hvor det hersker avtalefrihet.“ Når det gjelder forsikring i tilknytning til næringsvirksomhet, kan selskapene som utgangspunkt „fritt fastlegge omfanget av identifikasjonadgangen når de fastsetter bruksbegrensninger eller sikkerhetsforskrifter“, se NOU 1987:24 s. 103. Det kan også vises til oppfølgende uttalelser i Ot.prp. nr. 49 s. 70-71.

6.4. Identifikasjon med sikredes hjelpere m.v. utenfor næringsvirksomhetsforsikring

6.4.1. Hovedregelen

Det fremgår av FAL 1989 § 4-11 første ledd at ved forsikring som ikke har tilknytning til næringsvirksomhet skal det ikke kunne avtales at det skal skje identifikasjon mellom sikrede og hans „slektninger, hjelpere og andre liknende personer som sikrede har tilknytning til“.

Bestemmelsen har flere interessante trekk. For det *første* er den et av de få eksempler i FAL 1989 på at sontringen forsikring med og uten tilknytning til næringsvirksomhet er tillagt avgjørende vekt.

Sontringen sto sentralt i FAL-utvalgets lovutkast for så vidt angikk opplysnings- og omsorgspliktene, se for så vidt utk. til § 4-1 annet ledd, § 4-2 første ledd annet punktum, § 4-6 annet ledd, § 4-7 annet ledd og § 4-8 annet ledd, jfr. § 4-9 for de tre siste bestemmelsenes vedkommende, og § 4-12 (tilsvarende lovens § 4-11). Sontringen ble imidlertid, bortsett fra § 4-11, fjernet under departementets arbeid med proposisjonen, bl.a. som følge av innspill fra Norges Industriforbund, se Ot.prp. nr. 49 (1988-89) s. 59-61. Bakgrunnen var at man ikke kunne se grunn til å operere med ulike reaksjonsregler ved brudd på opplysnings- og omsorgsplikter, avhengig av om det dreide seg om privatforsikringer eller næringsforsikringer. – Sontringen finnes fortsatt i § 7-1 første ledd (medforsikring).

Sontringen vil i de fleste tilfelle ikke skape problemer. Dreier det seg om forsikringer av eiendom eller gjenstander som tjener næringsformål, som f.eks. en butikk med innredning og varer, eller en driftsbygning i landbruket, reguleres adgangen til å oppstille identifikasjonsklausuler av § 4-11 tredje ledd. Er det på den annen side snakk om eiendom eller gjenstander som ikke tjener næringsformål, som f.eks. en vanlig boligeiendom med innbo og løseøre, eller våningshuset på et gårdsbruk, er det § 4-11 første ledd, sammenholdt med annet ledd, som skal anvendes. Dreier det seg om en kombinert bolig- og forretningseiendom forutsetter forarbeidene³⁹ at det i tilfelle må foretas separate erstatningsoppgjør for de enkelte delene, dersom identifikasjonsreglene skulle slå forskjellig ut. Hvordan oppgjøret skal skje der det ikke er mulig å foreta et fysisk skille mellom privatdel og næringsdel, sier forarbeidene ikke noe om. En mulighet vil være å legge vekt på om forsikringen er tegnet på nærings- eller privatvilkår, eller om vedkommende gjenstand eller interesse primært skal dekke nærings- eller privatformål.

For det *annet* reiser bestemmelsen spørsmål om hvilke personer det ikke kan identifiseres med. Slik bestemmelsen er formulert viser den at sikrede er beskyttet mot å bli identifisert med personer som han har en nærmere tilknytning

til, enten pga. slektskapsforhold eller fordi de opptrer som “hjelpere” på en eller annen måte.⁴⁰ Handlinger eller unnlaterer fra helt utenforstående personer må selskapet derimot kunne bestemme at det ikke skal være ansvarlig for. Det må derfor kunne fastsettes i forsikringsvilkårene at forsikringen ikke dekker mot tyveri eller hærverk (sålenge det ikke dreier seg om slik opptreden fra slektninger eller hjelpere) eller inngrep fra offentlige myndighetspersoner. Det kan nok likevel tenkes enkelte vanskelige grenseproblemer her. Er det i en hus- og hjemforsikring tatt forbehold om at selskapet ikke svarer for konstruksjonsfeil, kunne det være nærliggende å se dette som i realiteten en klausul om identifikasjon mellom sikrede og en av hans “hjelpere”, nemlig konstruktøren. Det fremgår av forarbeidene⁴¹ at slike klausuler som hovedregel må oppfattes som en regulering av farefeltet for forsikringen, og at de dermed ikke er underkastet § 4-11 første ledd.

På den annen side fastslår forarbeidene⁴² at det ikke skal skje identifikasjon mellom sikrede og en person som han overlater hus og innbo til, f.eks. ved utleie på åremål i forbindelse med utenlandsopphold o.l. „Å leie ut bolig eller hytte for kortere eller lengre tid kan være aktuelt for mange mennesker, og den mer risiko som henger sammen med at selskapet i et slikt tilfelle ikke kan reagere mot grove forsømmelser fra leietagers side, bør da bæres av hele forsikringskollektivet.“ Uten at det sies uttrykkelig, innebærer dette at leietagere ansees som omfattet av uttrykket „slektninger, hjelpere eller andre liknende personer“, iallfall når det gjelder forsikringer av bolig og innbo, noe som kanskje umiddelbart kan virke overraskende.

Er det snakk om utleie av biler eller båter, vil resultatet derimot kunne bli et annet, fordi leietageren ofte vil bli å anse som „en person som med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden“, jfr. § 4-11 annet ledd litra (a).

For det tredje er det spørsmål om hvilke be-

stemmelser i FAL 1989 regelen i § 4-11 første ledd gjelder for. Etter som bestemmelsen står i kapittel 4. Alminnelige forutsetninger for selskapets ansvar, synes det rimelig klart at identifikasjonsregelen må gjelde for alle bestemmelser i kapitlet som retter seg mot sikrede (i motsetning til mot forsikringstager). Problemet er imidlertid om regelen også kan anvendes utenfor kapittel 4. I denne forbindelse er det FAL § 8-1, som regulerer sikredes opplysningsplikt ved skadeoppgjøret, som først og fremst er av interesse.⁴³ Hverken lovtekst eller forarbeider gir noe sikkert svar på spørsmålet.⁴⁴ I praksis ser det ut til at § 4-11 er anvendt som hjemmel for identifikasjon i flere tilfelle.⁴⁵ Samtidig er det i enkelte tilfelle lagt til grunn at identifikasjonsspørsmålet ikke er uttømmende regulert ved regelen i § 4-11, og at den må kunne suppleres av alminnelige fullmaktsregler.⁴⁶ Grenseflaten her er imidlertid uklar.

Fra hovedregelen i § 4-11 første ledd oppstiller annet ledd to unntak, der det likevel kan foretas identifikasjon. Som nevnt er det imidlertid i så fall en betingelse at selskapet i forsikringsavtalen (det vil i praksis si forsikringsvilkårene) har tatt uttrykkelig forbehold om det.

6.42. Unntak: “ansvarlig for forsikringsgjenstanden”

Etter § 4-11 annet ledd litra (a) kan det ved forsikring av bestemte typer av gjenstander tas forbehold om identifikasjon med personer som med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden. Det dreier seg *dels* om forsikring av motorvogner, fartøyer og luftfartøyer.^{47 48} Her har det – spesielt for motorvogner – fra gammelt av vært vanlig med klausuler i forsikringsvilkårene som likestiller sikredes forsømmelser med forsømmelse utvist av en person som er „ansvarlig for“ vedkommende gjenstand. Og det dreier seg *dels* om forsikring av husdyr,⁴⁹ der FAL 1930 inneholdt en særskilt identifikasjonsregel for såvidt angikk fremkallelse av forsikringstilfellet. Når FAL

1989 har stadfestet disse løsningene, skyldes det dels at de forsikringsrettslige reglene om tap av dekningen knytter seg nær til offentlig-rettslige regler med stor betydning for sikkerheten, som f.eks. bestemmelsene om førerkort, og dels at det dreier seg om gjenstander der den ansvarlige bruker vil ha meget stor innflytelse på risikoen.⁵⁰

I prinsippet gir bestemmelsen selskapet rett til å formulere identifikasjonsklausulen slik at den rammer alle omsorgspliktene i lovens kapittel 4. I praksis vil det nok likevel først og fremst være reglene om brudd på fastsatte sikkerhetsforskrifter (FAL 1989 § 4-8) og om fremkallelse av forsikringstilfellet (FAL 1989 § 4-9) som er av interesse.

Slik bestemmelsen er formulert, blir det helt sentralt hva som ligger i kriteriet “med sikredes samtykke er ansvarlig for forsikringsgjenstanden”. *Iforarbeidene*⁵¹ er det understreket at sikrede bevisst må ha overlatt vedkommende „en omfattende og relativt varig rådighet.“ „Et vanlig, kortvarig brukslån omfattes ikke av bestemmelsen“; tilsvarende må trolig også gjelde om det betales en viss godtgjørelse i denne forbindelse, slik at det nærmest får karakter av utleie. Heller ikke „en mer permanent bruksadgang utløser identifikasjon dersom sikrede står for forvaltningen av forsikringsgjenstanden.“ Forarbeidene „antar“ at rettspraksis knyttet til de tidligere motorvognvilkårene fortsatt vil være „veiledende“ mht. hvor grensen går.

Fra tiden før FAL 1989 finnes det flere dommer. Her nevner jeg en høyesterettsdom, Rt. 1974 s. 140, og enkelte underrettsdommer som indirekte er trukket frem i forarbeidene.

IRt. 1974 s. 140 hadde bileieren for en kortere tid overlatt rattet til en venn, for at han skulle få prøve bilen. Vennen presset raskt bilen opp i stor fart uten at eieren grep inn, og bilen kjørte utfor og ble totalvrak. HR antok at vennens kjøring var grov uaktsom, men fant ikke at det kunne foretas identifikasjon mellom bruker og sikrede. “For at sikrede skal tåle å bli identifisert med den person han har overlatt bruken av forsikringsgjenstan-

den til, må det ihvertfall kreves at overlatselen er mer langvarig, og at brukeren er gitt en større selvstendighet enn tilfellet er her. Jeg nevner i denne forbindelse at jeg i overensstemmelse med hva det etter det opplyste er lagt til grunn i forsikringspraksis, antar at forsikringsselskapet må bære risikoen for låntakerens forhold ved dagliglivets vanlige brukslån. Det samme må da enn mer gjelde her” (s. 142). Da HR’s flertall heller ikke fant at bileieren grovt uaktsomt hadde unnlatt å avverge skaden (sml. nå FAL 1989 § 4-10 første og fjerde ledd), ble selskapet pålagt å erstatte skaden fullt ut.

I RG 1974 s. 689 Frostating hadde føreren av bilen opptrådt grovt uaktsomt ved å kjøre med for stor hastighet, med den følge at bilen kolliderte og ble skadet. Bilen var kjøpt og betalt av førerens mor, som også sto som formell eier og hadde tegnet kaskoforsikringen. Hverken hun eller hennes mann hadde imidlertid sertifikat, og hennes to sønner var dermed de eneste av familiemedlemmene som kunne disponere bilen, og som faktisk gjorde det ved skiftevis daglig å bruke den til sine arbeidssteder. Ulykken skjedde mens bilføreren var på en lengre tur som på ulykkestidspunktet hadde vart ca. 28 timer. LR fant at vilkårene for identifikasjon forelå. Bilføreren kunne ikke betraktes som noen vanlig låntager av bilen, fordi hans „disposisjonsrett over den hadde en såvidt varig og fast karakter“.

IRG 1987 s. 1016 Eidsivating hadde sikrede lånt ut sin leasede bil til sin svoger mens dennes bil var til reparasjon. Svogeren skadet bilen under kjøring i alkollholpåvirket tilstand. Utlånet hadde da vart i 23 dager, og var under avslutning. LR fant at svogeren måtte ansees som ansvarlig for motorvognen i lånetiden, ettersom han „hadde bilen til låns uten noen kontroll fra [sikredes] side og uten annen tidsbegrensning enn den som lå i forutsetningen om at han kunne låne bilen til han fikk sin egen tilbake. .... overlatselen var langvarig og ga [svogeren] en betydelig selvstendighet under både yrkesmessig og privat bruk av bilen. Med hensyn til både varighet og omfang adskiller billånet seg fra dagliglivets vanlige brukslån. Tillitsforholdet mellom [svogeren og sikrede] var slik at [svogeren], uten kontroll fra [sikredes] side, kunne bruke bilen som sin egen, ...“.

Etter 1989 er det kommet ytterligere enkelte avgjørelser, som synes å følge opp praksis fra før 1989.

IRG 1994 s. 1141 Eidsivating ble bilen totalskadet under kjøring foretatt av sikredes sønn. Ved kjøringen var han påvirket av alkohol. Bilen var opprinnelig innkjøpt av far og sønn sammen, men LR fant det bevist at faren overtok eiendomsretten helt da sønnen reiste på militærtjeneste. Da han kom tilbake fra militærtjenesten, brukte han bilen, men var helt avhengig av at faren ikke selv skulle bruke den. Han spurte også regelmessig om lov til å låne bilen når det var aktuelt. LR fant ikke at sønnen hadde en „slik generell bruksadgang til bilen at den kan gi grunnlag for identifikasjon. Heller ikke det konkrete utlånet da utforkjøringen skjedde er av en slik art at han kan sies å være ansvarlig for bilen.“

IRG 1994 s. 1166 Stavanger ble bilen skadet ved grov uaktsom kjøring fra sikredes sønn. Bilen var kjøpt av sikrede, som også betalte alle utgifter til bensin, vedlikehold og forsikring. Bilen var nesten uten unntak kjørt av sønnen i de to årene den var i sikredes eie, i alt en distanse på 19000 km. Han hadde generell adgang til å bruke bilen til og fra skolen; for bruk i fritiden pleidde han normalt å be om lov hver enkelt gang, men fikk alltid ja, og BR så det slik at han i realiteten hadde adgang til å bruke bilen så mye han ønsket. Retten antok også at den spesielle biltypen var innkjøpt nettopp etter sønnens ønske. Sikredes betaling av bensin, vedlikehold mv. måtte etter rettens oppfatning sees som rundhåndethet fra farens side, og ikke som at han hadde alt ansvar for forvaltningen. Identifikasjon kunne på denne bakgrunn skje.

Det finnes også en relativt omfattende nemndspraksis knyttet til § 4-11 annet ledd litra (a). Denne synes – frem til 2000 – å gå ytterligere skritt i retning av å tillate identifikasjon, se som et særlig klart eksempel AKN 1664.

Sønnen hadde lånt morens bil for en 4-5 dagers periode til bruk på sitt skolested. Under kjøring i stor fart gikk bilen rundt og ble totalskadet, og sønnen ble drept. Det var enighet om at kjøringen var grov uaktsom, men uenighet om det kunne skje identifikasjon. AKN fant at vilkårene for

identifikasjon forelå. „Det dreier seg om full disposisjonsrett i 5 dager, som med formuleringen i motivene må sies å være en „omfattende og relativt varig råderett“. Når sønnen hadde full rådighet over bilen for de aktuelle dagene, foreligger noe mer enn bruksadgang, og da synes det ikke grunnlag for å oppstille noe krav om at sikrede også skal ha et forvalteransvar i form av dekning av vedlikehold etc.“

I 2000 skjedde det imidlertid en klar omlegging i AKN's praksis, gjennom de to avgjørelsene 1700 og 1701. Den første avgjørelsen knyttet seg til næringsforsikring, med en klausul med samme innhold som i § 4-11 annet ledd litra (a). AKN var enig om at det ikke forelå grov uaktsom fremkallelse av forsikringstilfellet, og at det derfor ikke kunne bli snakk om noen reaksjon etter § 4-9. Nemnda valgte likevel å uttale seg om identifikasjonsspørsmålet, og delte seg på dette punkt 2-1. Jeg kommer nærmere tilbake til avgjørelsen nedenfor 6.54.

I 1701 var det derimot snakk om en klausul som skulle prøves direkte mot den preseptoriske bestemmelsen i § 4-11 annet ledd litra (a). Avgjørelsen ble avsagt under dissens (2-1), og selskapet – som ikke fikk medhold i at identifikasjon kunne skje – nektet å akseptere den.

I AKN 1701 kjørte sønnen farens (sikredes) bil, da den i stor fart kjørte inn i en annen bil. Familien hadde i alt fire biler. Disse kunne benyttes av alle i familien etter behov, men det ser ut til at vedkommende bil vesentlig ble anvendt av sikredes hustru for arbeidsreiser.

Flertallet tok utgangspunkt i forarbeidene: Ansvarlig for motorvognen innebærer „at sikrede har overlatt ham en omfattende og relativt varig rådighet. Et vanlig kortvarig brukslån omfattes ikke av bestemmelsen, og heller ikke en mer permanent bruksadgang utløser identifikasjon dersom sikrede står for forvaltningen av gjenstanden“ (NOU 1987:24 s. 102). Etter flertallets oppfatning måtte utgangspunkt tas i den første setningen, som viste at „rådigheten“ både må gå over en viss tid og ha et visst omfang. Neste setning illustrerte disse to kravene nærmere: ved

„kortvarige brukslån“ var hverken kravet til tid eller omfang oppfylt, mens ved „mer permanent bruksadgang“ var tidskravet for så vidt oppfylt, mens omfangskravet forutsatte at brukeren har et forvalteransvar. På bakgrunn av en analyse av dommene i RG 1974 s. 689, RG 1994 s. 1141 og RG 1994 s. 1166 pekte flertallet på at kriteriet „forvaltningen av gjenstanden“ løste seg opp i forskjellige elementer, som beslutning om innkjøp, bestemmelse over bruk og ansvar for renhold, bensin og vedlikehold, og at noen av disse funksjonene – men ikke nødvendigvis alle – måtte være overlatt føreren for at det skulle kunne skje identifikasjon. Flertallet omtalte også enkelte tidligere AKN-avgjørelser, og fant det tvilsomt „om denne praksis har hjemmel“. I den konkrete saken måtte etter flertallets oppfatning det avgjørende være om „føreren hadde en permanent låneadgang kombinert med et visst forvalteransvar“. Det siste var ikke tilfellet: det „dreier seg om en adgang til å bruke bilen i den utstrekning den var ledig, men uten at føreren synes å ha hatt noen egentlig rett til å bestemme over bruken av bilen eller ansvar for drift og vedlikehold.“

Mindretallet tok for sin del også utgangspunkt i forarbeidene, men i et annet utsagn enn flertallet: „Det foreligger en del rettspraksis om klausulen i motorvognforsikring..., og utvalget antar at denne praksis fortsatt vil være veiledende.“ (NOU 1987:24 s. 102). *Mindretallet* trakk i sin argumentasjon da også først og fremst inn tidligere AKN-praksis med dens forståelse av rettspraksis. Uenigheten med flertallet knyttet seg særlig til kriteriet „forvaltningen av gjenstanden“. *Mindretallet* mente at flertallet her hadde innført et tilleggs-kriterium som ikke var hjemlet i rettspraksis eller andre relevante rettskilder, og som sto i direkte motstrid med AKN's tidligere avgjørelser. Det ble spesielt henvist til AKN 1664 (1999), der det pekes på at det er „noe uklart“ hva som menes med kriteriet „forvaltningen av gjenstanden“ slik det er benyttet i forarbeidene, men at „forarbeidene synes å forutsette at vedkommende i tillegg til bruksrett må ha et visst ansvar for utgiftene.“ Det ble påpekt at det ikke fremgikk om dette bare gjaldt ved „permanent bruksadgang“ eller også ved „varig rådighet“. Fordi lovbestemmelsen bygget på tidligere praksis, se RG 1974 s. 689, „synes det naturlig

at referansen til forvaltningen først og fremst refererer seg til bruksadgang (kontinuerlig lånemulighet)“.

Etter min oppfatning er det all grunn til å støtte AKN's flertall både i resultat og begrunnelse. *Mindretallets* begrunnelse, som lener seg sterkt på AKN 1664, lider av samme svakhet som denne: et sterkt ønske om å videreføre alle elementer i AKN's tidligere praksis, basert på en mulig, men kanskje ikke den mest nærliggende, lesning og sammenstilling av rettspraksis, og uten å ta særlig høyde for de synspunkter som fremgår av forarbeidene.

Det kan nok spørres om det er riktig og fornuftig av et organ som AKN å bryte med egen tidligere praksis. Jeg mener det må være fullt akseptabelt, hensett både til at det vil kunne være tilfeldig om og når domstolene får anledning til å „rette opp“ en gal rettsutvikling og til at AKN's praksis lett blir en rettskilde i seg selv, også for de samme domstolene. I den forbindelse kan det for øvrig være plass for en kommentar om AKN's bruk av domspraksis i denne avgjørelsen. Jeg synes for min del at både flertall og mindretall legger for stor vekt på den noe tilfeldige underrettspraksis som finnes. At forarbeidene til FAL forutsetter at tidligere rettspraksis „fortsatt vil være veiledende“, tilsier ikke detaljanalyser av denne praksis i tilfeller hvor forarbeidene selv gir klare retningslinjer for den fremtidige rettstilstanden. – Annerledes på dette punkt, *Brynildsen m.fl.* (note 46) s. 120-121, mens *Viga* (note 35) s. 36-58 må oppfattes på samme måte som teksten.

AKN 1772 følger enstemmig opp resultatet fra AKN 1701.

Når det spesielt gjelder *husdyr*, vil det avgjørende være om „vedkommende person“⁵², enten alene eller ved siden av sikrede, deltar i eller styrer den daglige røkt med et selvstendig ansvar for denne.“⁵³

6.43. Unntak: ektefelle-identifikasjon

Det annet unntak fra identifikasjonsforbudet i § 4-11 første ledd fremgår av annet ledd litra (b). Dette unntaket er en videreføring av en identifikasjonsregel i FAL 1930 vedrørende

brann- og husdyrforsikring,⁵⁴ men er gitt en vesentlig videre formulering.

Unntaket knytter seg til bestemte former for privatforsikringer, nemlig av bolig, privat fritidssted og innbo. Det er altså typiske kombinerte hus- og hjem-forsikringer bestemmelsen har i tankene. Som nevnt foran 6.21 kan det tenkes grenseproblemer her ved eendommer som både tjener private og næringsmessige formål.

Uttrykket „forsikringer av ... innbo“ reiser for øvrig spørsmål i to retninger, men med en felles kjerne. For det første: Skal uttrykket sees som en henvisning til gjenstander som normalt oppfattes som innbo, uten hensyn til hva slags forsikring vedkommende gjenstand konkret er dekket under? Trolig må det her være riktig å si at uttrykket tar sikte på klassiske innboforsikringer, med den følge at gjenstander („innbo“) som i det konkrete tilfellet er dekket av en reiseforsikring eller verdisakforsikring, faller utenom. For det annet: Skal gjenstander som normalt omfattes av en innboforsikring falle innenfor identifikasjonsadgangen, uavhengig av om vi i daglig tale omtaler vedkommende type gjenstand som innbo eller ikke? Trolig må det være riktig å lese begrepet vidt, noe som innebærer at f.eks. sykkel eller båt under 15 foter å anse som „innbo“ i lovbestemmelsens forstand under en villaierforsikring e.l.⁵⁵ Svaret er likevel ikke opplagt, jfr. at det i villaierforsikring, fritidsboligforsikring mv. gjerne opereres med en „innbo- og løspåredkning“, se som eksempel Storebrand (If) Villaierforsikring (1999) pkt. B.2 og Standardvilkår for hjemforsikring (1. mars 1995) pkt. 3.1.

Det er først og fremst sikredes ektefelle det kan skje identifikasjon med.⁵⁶ Ektefelle må her også omfatte en registrert partner, se partnerskapsl. § 3 annet ledd. Identifikasjon er imidlertid etter lovteksten betinget av at ektefellen „bor sammen med sikrede“. Sett i sammenheng betyr dette at er ektefellene skilt, eller er de separert og bor adskilt, vil det ikke være plass for identifikasjon. Bor de separerte ektefellene sammen for kortere eller lenger tid, kan det etter lovteksten se ut til at betingelsene for identi-

fikasjon foreligger. Her er det likevel grunn til å vise forsiktighet, ikke minst fordi uttrykket „bor sammen“ i seg selv er uklart. Det må nemlig – for så vidt angår ikke-separerte ektefeller – være klart at identifikasjon kan skje der ektefellene, pga. boligmangel, lengre reise-fravær e.l., bor hver for seg. Det avgjørende kriterium synes derfor å måtte være om ektefellene *lever sammen*, noe som tilsier at det mellom separerte ektefeller som hovedregel ikke kan identifiseres. Praksis fra AKN synes noe usikker, se særlig AKN 1471.

AKN 840: Sikredes fraseparerte mann forøvet hærverk i den tidligere felles bolig. Ikke identifikasjon.

FSN 1933: I forbindelse med samlivsbrudd forsvant en del av sikredes innbo. Mistenkte var sikredes tidligere samboer. Ikke identifikasjon. Bestemmelsen i § 4-11 annet ledd litra (b) kunne ikke anvendes etter at det forelå samlivsbrudd, og opplysningene i saken tydet på at samlivsbrudd forelå etter at samboeren fraflyttet leiligheten.

AKN 1471: Ektefellenes hus var herjet av brann en rekke ganger, senest i august og to ganger i oktober 1995. Sikredes ektefelle var mistenkt som brannstifter. Huset var horisontalt delt. I tiden før brannen i august brukte ektefellen første etasje som oppholdsrom/kjøkken og tredje etasje (loftet) som soverom, mens sikrede bodde i annen etasje. Begge hadde egne innganger, men det var også innvendig trapp mellom etasjene. Etter brannen i august flyttet begge ektefellene ut, men ektefellen flyttet kort tid etter tilbake og bodde der frem til første brann i oktober. Hun ble da varetektsfengslet. Sikrede ble gitt midlertidig separasjon fra 18. oktober, kort tid før annen brann i oktober. Spørsmålet var om det kunne skje identifikasjon for så vidt angikk august-brannen og første brann i oktober. AKN fant at ektefellene ikke bodde sammen ved brannen i oktober. Sikrede hadde fra brannen i august bodd hos sin far, mens ektefellen, bortsett fra en kort periode rett etter august-brannen, hadde bodd i den tidligere felles boligen. Når det gjaldt august-brannen, tok AKN ikke endelig stilling til spørsmålet, men pekte på at „med en slik delt utnyt-

telse av huset synes det ikke uten videre gitt at vilkåret for identifikasjon etter FAL § 4-11 (,som bor sammen med sikrede') er oppfylt.“

I tillegg til ektefelle kan det også identifiseres med „personer som sikrede lever sammen med i et fast etablert forhold.“

Dette alternativet var ikke med i FAL-utvalgets forslag til lovtekst, men utvalget forutsatte i forarbeidene at det kunne bli snakk om å anvende den foreslåtte bestemmelsen om ektefelleidentifikasjon „på samboforhold som i realiteten må likestilles med ekteskap“, med henvisning til HR's dommer i Rt. 1975 s. 50 og Rt. 1977 s. 278 (NOU 1987:24 s. 91).

Departementet foretrakk å si uttrykkelig i lovteksten at det også kunne bli snakk om identifikasjon for samboere i ugift samliv. Selv om departementet innrømmet at formuleringen i lovteksten ikke uten videre innebar noen klar avgrensning av hvilke samboforhold som var omfattet, ble det pekt på at man i tvilstilfelle kunne søke veiledning i rettspraksis knyttet til bestemmelsen i FAL 1930, dvs. de ovenfornevnte HR-dommer. „Noe markert brudd med denne praksis er ikke tilsiktet“ (Ot.prp. nr. 49 (1988-89) s. 70).

Forarbeidene gir god støtte for to slutninger om innholdet av denne del av bestemmelsen. I tillegg til ektefeller vil det bare kunne bli snakk om identifikasjon mellom personer som lever sammen i et ekteskapslignende forhold. Om disse personene må være av motsatt kjønn, kan kanskje diskuteres; de beste grunner taler imidlertid for at dette ikke er et vilkår.

Frem til partnerskapsloven var trolig løsningen en annen, jfr. NOU 1987:24 s. 103, der FAL-utvalget forutsetter at rettspraksis etter FAL 1930, „som åpner for identifikasjon ved langvarige sambo-forhold mellom personer av forskjellig kjønn, fortsatt skal være veiledende.“ Såvidt jeg kan se, må imidlertid partnerskapsloven – med sin likestilling av heterofile ekteskap og homofile partnerskap – innebære en tilsvarende likestilling av samboere av forskjellig og samme kjønn i forhold til § 4-11 annet ledd litra (b).

Dette betyr dermed at det ikke vil kunne skje identifikasjon mellom foreldre og barn eller mellom søsken.

Når det gjelder forholdet foreldre/barn, kan det vises til AKN 892, der AKN – riktignok noe forbeholdent – sa nei til å identifisere sikrede med en 14-årig datter. „Nemnda fant datterens forhold grovt uaktsomt, men kom til at identifikasjon ikke kunne skje.“

På ett punkt er det i forhold til barn grunn til en viss oppmerksomhet. En motorvognforsikring som omfatter delkaskoforsikring eller brann- og tyveriforsikring, vil bl.a. omfatte skade på motorvogn som følge av tyveri, brukstyveri eller forsøk på tyveri, se for så vidt Storebrand (If) Motorvognforsikring (mars 1997) pkt. 3.2.2 3.2.3. Tar sikredes sønn uten tillatelse bilen for en tur og skader den ved grov uaktsom fremferd, ville man kanskje tenkt seg at selskapet alltid ville dekke skaden, fordi § 4-11 første ledd ville hindre identifikasjon. Løsningen ligger imidlertid på et annet plan, se FSN 1929, FSN 1984, FSN 2367, FSN 2368 og FSN 3609: „Blant de skader som dekkes [under vedkommende delkaskoforsikring] er brukstyveri av bilen, og det er sikker praksis for at denne dekingen samsvarer med det som er straffbart etter strl. § 260. Det innebærer at skader som er en følge av at bilen er ulovlig brukt av en som tilhører sikredes husstand, noe om kan kalles underslag av bilen, ikke dekkes. .... Nemnda er enig med selskapet i at FAL § 4-11 ikke finner anvendelse i denne saken hvor det er spørsmål om definisjon av forsikringens dekningsfelt“ (sitert etter FSN 3609). Er derimot bilen „fullt kaskoforsikret“, vil skaden bli dekket. Her er det tilstrekkelig at skaden er oppstått ved sammenstøt, utforkjøring mv. og da vil det ikke være plass for identifikasjon (med forbehold for situasjonen der vedkommende sønn/datter er å anse som „ansvarlig for“ motorvognen, jfr. § 4-11 annet ledd litra (a)).

På den annen side: Skal det skje identifikasjon mellom personer i ugift samliv, må samlivet ha en fasthet og varighet som gjør det naturlig å likestille det med et vanlig ekteskap/partnerskap. At partene har et økonomisk fellesskap som medfører at de vil kunne „tjene“ på ikke-

identifikasjon, vil ikke i seg selv være tilstrekkelig. De to HR-dommene fra 1975 og 1977 som det henvises til i forarbeidene, gir god veiledning når det gjelder å trekke grensen, jfr. den siterte uttalelsen i Ot.prp. nr. 49 (1988-89) s. 70 om at „[n]oe markert brudd med denne praksis er ikke tilsiktet.“

I Rt. 1975 s. 50 hadde mann og kvinne levet sammen i ugift samliv i 20 år og hadde tre barn sammen. Den felles boligen, som ble eiet av kvinnen, gikk totaltapt ved brann forårsaket av mannen ved grov uaktsomhet. HR fant at samlivet var av en slik karakter at det innebar et like nært interessefellesskap som mellom ektefeller, og tillot identifikasjon etter analogi av ektefelleidentifikasjonsregelen i FAL 1930 § 19 tredje ledd.

I Rt. 1977 s. 278 hadde mann og kvinne levet sammen i ca. to og et halvt år. Den felles bolig, som kvinnen noen måneder tidligere hadde kjøpt av sin far, ble skadet ved brann påsatt av mannen. HR's flertall (tre dommere) fant ikke at forholdene her lå til rette for identifikasjon etter analogi fra ektefelleidentifikasjonsregelen, fordi forholdet ikke hadde den fasthet og varighet som man vanligvis forbinder med et ekteskapi samliv.

I AKN 1207 mente AKN at vilkårene for identifikasjon forelå (samlivets lengde er ikke angitt), men fant etter en „samlet bedømmelse av hennes forhold, bl.a. at hun etter det opplyste ikke tok noen del i brannstiftelsen, ... det rimelig at selskapet fullt ut dekker både hennes løssøreskade og hennes tap vedrørende boligen.“ Hjemmelen for AKN's resultat her må søkes i „benådningsbestemmelsen“ i FAL 1989 § 4-12, som åpner for at det ved forsikring av bolig, innbo mv. kan tas hensyn til, ved vurderingen av om selskapets ansvar skal settes ned eller falle bort etter regler i kapittel 4, „hvilken virkning en avkortning vil få for sikrede eller for andre personer som er økonomisk avhengige av sikrede.“

Det er ellers grunn til å merke seg at bestemmelsen i § 4-11 annet ledd litra (b) retter seg mot *sikredes* ektefelle, alternativt samboer. Dette får praktisk betydning hvor det under en forsikring er flere sikrede, eventuelt med hver sin

ektefelle, slik det kan være ved en hus- og hjemforsikring.

Selv om identifikasjonsregelen i annet ledd litra (b) er knyttet til bestemte typer av forsikringer, kan det bli snakk om ektefelle/samboeridentifikasjon også utenfor disse forsikringene. Har ektefellene to biler, som begge eies av mannen og som han har tegnet forsikringene på, men der den ene fullt ut disponeres av kvinnen, vil det kunne bli snakk om identifikasjon, men da med hjemmel i annet ledd litra (a). Og driver den ene eller begge ektefeller næringsvirksomhet, vil det være fritt frem for identifikasjon etter tredje ledd, såfremt forsikringsavtalen åpner for dette.

6.5. Identifikasjon med sikredes hjelpere m.v. i næringsvirksomhet

6.5.1. Innledning

Når det gjelder forsikring i tilknytning til næringsvirksomhet, er utgangspunktet mht. identifikasjonsadgang det motsatte av hva vi finner i privatforsikring. Det følger av § 4-11 tredje ledd at det som hovedregel står partene i forsikringsavtalen fritt å fastsette om og i tilfelle hvor langt sikrede skal identifiseres med andre. Men heller ikke her skjer altså identifikasjon automatisk: Den må ha støtte i uttrykkelige bestemmelser i vilkårene. „Siktemålet med dette er å avklare identifikasjonsspørsmålet på forhånd for å unngå at det skaper en uheldig usikkerhet i deknningen“.⁵⁷

Identifikasjonen kan knytte seg til alle forhold der sikredes handlinger eller forsømmelser er tillagt vekt, altså f.eks. bruksbegrensninger etter § 4-7, brudd på sikkerhetsforskrifter etter § 4-8 og fremkallelse av forsikringstilfellet etter § 4-9.

Det gjelder ett *unntak* fra regelen om at det står partene fritt å avtale identifikasjonsklausuler. I den utstrekning det er snakk om medforsikringsforhold, sml. FAL 1989 kapittel 7, vil den preseptoriske bestemmelsen om medforsikredes vern mot selskapets innsigelser i § 7-3 første ledd slå igjennom, se foran 5.22, jfr.

5.24. Det kan dermed ikke avtales identifikasjon ved forsikring av fast eiendom mellom – på den ene side – en medforsikrede og – på den annen side – forsikringstageren/en annen medforsikrede og noen som disse kan identifiseres med.

6.52. Identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere ved forsikring knyttet til skip

I norsk sjøforsikringsrett frem til 1996 var løsningen at sikrede alltid var beskyttet mot identifikasjon med skipets fører eller mannskap, så lenge det dreide seg om feil eller forsømmelser knyttet til sjømannstjenesten, se NSPL 1964 § 59. I hvilken utstrekning det ville bli snakk om identifikasjon med andre personer/organisasjoner og i andre situasjoner var på den annen side holdt åpent, se NSPL 1964 § 61, som henviste til „alminnelige rettsregler“.

Samtidig inneholdt NSPL 1964 enkelte spesialbestemmelser om identifikasjon. Viktigste var bestemmelsen om overtredelse av sikkerhetsforskrifter i § 49 annet ledd. Denne fastslo at ved overtredelse av en spesiell sikkerhetsforskrift, fastsatt i forsikringsavtalen, ville overtredelse av forskriften av noen som på vegne av sikrede hadde plikt til å overholde den eller påse at den ble fulgt, bli likestilt med sikredes egen forsømmelse.

Ved revisjonen av NSPL i 1996 ble spørsmålet om identifikasjon tatt opp i større bredde. Det var enighet om at det var naturlig å beholde den uttrykkelige regelen om ikke-identifikasjon mellom sikrede og skipsfører og mannskap. Riktignok ble bestemmelsen ansett som langt på vei overflødig, ved siden av den generelle bestemmelsen i § 3-36 annet ledd. Men ønsket om gjenkjennelighet og om å markere at det ikke var skjedd endringer på dette sentrale punktet, gjorde at regelen ble videreført, se NSPL § 3-36 første ledd.

Paragraf 3-36 annet ledd søkte å konkretisere det skjønnet som var gitt i NSPL 1964 § 61. Det sentrale ble ansett å være om vedkommende person hadde fått „delegert avgjørelses-

myndighet fra sikrede vedrørende funksjoner av vesentlig betydning for forsikringsdekningen.“ Var det først tilfelle, skulle det skje identifikasjon såfremt feilen eller forsømmelsen knyttet seg til en slik funksjon. Tanken var altså at identifikasjon ikke skal skje etter et på forhånd standardisert mønster, felles for alle rederibedrifter. Istedet skal det avgjørende være hvorledes den enkelte rederibedrift (sikrede) velger å organisere seg.⁵⁸ Velger bedriften en organisering med vid delegering av avgjørelsesmyndighet nedover i organisasjonen, vil rederiet måtte finne seg i identifikasjon med personer som befinner seg godt nede i hierarkiet. På den annen side: Har rederiet valgt å beholde avgjørelsesmyndigheten på et fåtall personers hender (toppledelsen), skal ikke det forhold at det i et enkelttilfelle treffes avgjørelse på et lavere plan, føre til identifikasjon.

Et par særegenheter skal kommenteres. Det kan for det *første* ikke bare bli snakk om identifikasjon med personer; også organisasjoner som har fått overlatt avgjørelsesmyndighet kan det identifiseres med. Dette kan typisk være aktuelt hvor et skipseiende selskap overlater en eller flere funksjoner til et såkalt „management“-selskap, dvs. til et selskap som spesialisere seg i denne type funksjoner og utfører den for en rekke skip/selskaper.

For det *annet* må det være snakk om en funksjon som er av vesentlig betydning for forsikringsdekningen. Det er ingen grunn til å identifisere med personer/organisasjoner som ikke eller bare i begrenset utstrekning arbeider med forhold som vedrører forsikringen. Av betydning for forsikringen vil først og fremst være forhold knyttet til skipets sikkerhet, altså alle spørsmål som har bæring mot skipets sjødyktighet.

For det *tredje* er det grunn til å merke seg at det bare vil bli snakk om identifikasjon såfremt den feil eller forsømmelse som vedkommende person har begått, faktisk har tilknytning til den funksjonen han har fått delegert til seg.

Faktum i ND 1973 s. 428 NHAMAR-KAPPFERGEN illustrerer dette poenget godt. En høyere funksjonær i rederiet hadde ansvaret for å organisere tilsynet med et skip i opplag. I tillegg foresto han personlig utøvelsen av tilsynet. Skipet sank mens det lå i opplag. HR fant at vedkommende funksjonær ikke hadde organisert tilsynet på en betryggende måte, og at rederiet som sikrede måtte identifiseres med funksjonærens feil i så måte. Derimot holdt HR åpent om det kunne skje identifikasjon mellom sikrede og funksjonæren fordi han i selve den konkrete utøvelsen av tilsynet hadde gjort en enkeltstående feil. NSPL Mot. s. 118 legger til grunn at det ikke er plass for identifikasjon i den sistnevnte situasjonen: „Identifikasjon forutsetter m.a.o. at feilen gjøres under utøvelsen av styringsfunksjoner på vegne av sikrede.“

I tillegg til den generelle identifikasjonsregelen i § 3-38, finner vi fortsatt en særbestemmelse om identifikasjon ved overtredelse av spesielle sikkerhetsforskrifter, fastsatt i forsikringsavtalen, se § 3-25 annet ledd. Bestemmelsen får først og fremst betydning i forhold til § 3-38 første ledd, ved at manglende overholdelse av sikkerhetsforskriften fra kapteinens, styrmennenes eller maskinistenes side kan føre til identifikasjon.

6.53. Identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere i vareforsikring

I norsk vareforsikring finner vi dels generelle identifikasjonsklausuler, dels klausuler som bare kommer til anvendelse ved brudd på fastsatte sikkerhetsforskrifter.⁵⁹

Selskapet kan for det første alltid identifisere med „ledende personell“ hos sikrede, for så vidt disse har „ansvar for transporten av varene“, se VTV 1995 § 10 første ledd litra (a). Bestemmelsen gjelder ved brudd på alle typer av omsorgsplikter. At det skal være snakk om „ledende personell“, altså personell med ledelsesfunksjoner, innebærer at løsningene vil kunne variere avhengig av bedriftens størrelse. Mens dette kriteriet kan sies å gå på vedkommende persons organisasjonsmessige plassering, innebærer det andre kriteriet, „an-

svar for transporten av varene“, en saklig beskrivelse av vedkommendes arbeidsoppgaver. Ansvar for transporten har den som har „myndighet til å fastlegge transporten (som f.eks. å bestemme transportmåte, transportvei, retningslinjer for emballering, merking m.v.“, i motsetning til den „som bare skal forestå den praktiske gjennomføringen av slike avgjørelser“. ⁶⁰

VTV 1995 § 10 annet ledd fastsetter for det annet at selskapet kan påberope seg „handling eller unnlatelse fra andre personer som er engasjert for å forestå organiseringen av transporten“, dersom det er skjedd brudd på sikkerhetsforskrifter som direkte fremgår av VTV 1995⁶¹ eller er gitt av selskapet i medhold av VTV 1995 § 21 og inntatt i forsikringsbeviset. Bestemmelsen, som kommer som et tillegg til § 10 første ledd litra (a), vil først og fremst ramme speditorer, agenter o.l., som på vegne av sikrede treffer transportavtale med transportører mv. Transportøren selv og dennes folk faller derimot utenfor.⁶²

IND 1992 s. 352 NV fant jeg som voldgiftsdommer at det forelå mangelfull emballering, og at det slik sett forelå brudd på sikkerhetsforskriften i VTV 1995 § 23. Dette kunne ikke bebreides sikrede. Feilen var gjort av en såkalt Export supervisor hos en underspeditor, som var engasjert av en annen underspeditor av den speditoren som i forhold til sikrede hadde påtatt seg å ordne med transporten. Voldgiftsdommen la til grunn at en Export supervisor måtte omfattes av bestemmelsen i VTV 1995 § 10 annet ledd, og at hans valg av emballeringsmåte sto i sammenheng med hans ledelsesfunksjon. At han ikke var engasjert av sikrede direkte, kunne ikke spille noen rolle.

6.54. Identifikasjon mellom sikrede og hans hjelpere ved alminnelige bedriftsforsikringer

Vi finner ingen formell standardisering av forsikringsvilkårene innenfor bedriftsforsikring i Norge. Det betyr at reglene om identifikasjon kan variere fra det ene selskap til det andre. I praksis ser det likevel ut til at identifikasjons-

klausulene følger bestemte mønstre.⁶³

Normalt knytter klausulene seg enten til fremkallelse av forsikringstilfellet eller til overtreddelse av sikkerhetsforskrifter, men klausuler som omfatter begge deler forekommer også. Klausulene om *fremkallelse av forsikringstilfellet* er gjerne knyttet til personer i bestemte overordnede posisjoner, typisk „ansatt som har det overordnede ansvar for den del av virksomheten hvor forsømmelsen er gjort“ eller „personer som i kraft av overordnet stilling har ansvar for forsikring, økonomi, salg, markedsføring, drift, produksjon og vedlikehold.“

Når det gjelder *brudd på sikkerhetsforskrifter*, er identifikasjonsklausulen gjerne knyttet til personer som „utfører arbeid av ledende art og av andre som har en særlig selvstendig stilling innen virksomheten, samt arbeidsledere, herunder formenn o.l.“

Det kan være grunn til særlig å merke seg de identifikasjonsklausulene som anvendes ved bedriftenenes forsikringer av *motorvogner*. Vanligvis stemmer disse klausulene overens med de klausuler som anvendes i privatforsikring, og dermed med formuleringen i FAL § 4-11 annet ledd litra (a), f.eks. slik: „den som med sikredes eller eierens samtykke er ansvarlig for motorvognen“.

Fortolkningen av disse klausulene skaper imidlertid problemer. Ettersom den faktiske situasjonen er en annen enn i privatforsikring, kan synspunkter som er relevante ved fortolkningen av § 4-11 annet ledd litra (a) ikke uten videre overføres til fortolkningen av klausulene. Forarbeidene omtaler naturlig nok ikke klausulene og praksis om dem, ettersom litra (a) bare gjelder ved forsikring som ikke har tilknytning til næringsvirksomhet. Det finnes noe rettspraksis av interesse fra før FAL 1989. Det forhold at klausulen har samme tekst som lovteksten, reiser samtidig spørsmålet om retts- og nemndspraksis i tilknytning til lovbestemmelsen må tillegges vekt ved fortolkningen av klausulen.

I RG 1967 s. 369 Eidsivating røk boltene for tverrلابankene på trekkvognen på en trailer, slik at lasteplanet falt av og lasten ble skadet. LR la til grunn at bruddet skyldtes overlasting, og at det måtte ansees som grovt uaktsomt å kjøre med en så overbelastet bil. Hverken eieren av traileren, et spedisjonsfirma, eller dettes trafikksjef, som hadde tilsyn med og ansvaret for bilen, kunne bebreides for lasting eller kjøring. LR fant imidlertid at sjåføren måtte ansees som ansvarlig for bilen da kjøringen inntraff. Han hadde fått „et spesielt og selvstendig oppdrag med beføyelse til å ordne det nødvendige vedrørende transporten av godset, således også å treffe bestemmelse om hvorledes dette skulle lastes på bilen.“ Han hadde ikke fått noen særskilt instruks om hvorledes han skulle opptre, og hverken eier eller trafikksjef kunne føre kontroll med hans disposisjoner. Han hadde da „i realiteten en så vidtgående fullmakt at det er naturlig å anse ham som ansvarlig for bilen i forsikringsvilkårenes forstand.“

RG 1979 s. 721 Eidsivating: En trailer kjørte utfor veien med betydelige skader som følge etter en lengre tur til Sveits. Sjåføren var påvirket av alkohol under kjøringen. Sjåføren ble ikke ansett som ansvarlig for vognen, og identifikasjon kunne ikke skje. Sikrede, et transportfirma, eide i alt 20 vognsett med 20 sjåførere. Sjåføren kunne flyttes fra ett vognsett til et annet ut fra hva som i det konkrete tilfellet passet firmaet best, men hadde av praktiske grunner stort sett kjørt det samme vognsettet. LR la vekt på sjåførens uselvstendighet. „Den rent faktiske rådighet sjåføren utøvet over vognsettet lå i alt vesentlig i at han kjørte dette fra sted til sted i samsvar med transportfirmaets instruksjoner. Rådigheten ble dermed i det vesentlige pliktbetonet. Til dette kommer at varigheten av tilknytningen til det enkelte vognsett var usikker idet denne helt ut avhang av hva som til enhver tid var praktisk for transportfirmaet.“ Det fremgikk av byrettens dom som LR henviste til, at sjåføren hadde skriftlig instruks om vedlikehold, smøring, oljeskift, luft i ringene, om lastingen, etc. Sjåføren skulle ta kontakt med firmaet hvis det skjedde noe med bilen på en tur. Han foretok ikke reparasjoner selv. Han hadde ikke noe med opplegg eller gjennomføring av transporten å gjøre, men var avhengig av innspill fra sikrede, som han sto i tett telefonkontakt med.

Den – såvidt jeg kan se – eneste avgjørelsen vi har etter 1989, AKN 1700, viser at det foreligger en grunnleggende uenighet om hvordan en slik klausul skal forstås i dag.

AKN 1700 (2000): Sikrede, som drev transportfirma, hadde to biler i sin virksomhet. Han disponerte bilene om hverandre sammen med en ansatt sjåfør. Under bruk av den ene bilen, som var utstyrt med kran, glemte sjåføren å slå kranen helt ned før han startet kjøringen, med den følge at kranen slo opp i en bro, med betydelige skader på bil og bro som følge. Selskapet anså forholdet som grovt uaktsomt og foretok avkortning, idet sjåføren ble ansett som ansvarlig for vognen. AKN kom enstemmig til at de konkrete forhold i saken tilsa at det ikke kunne bli snakk om identifikasjon, men delte seg i synet på etter hvilke prinsipper identifikasjon skal skje.

Flertallet fastslo innledningsvis at klausulen måtte „tolkes i samsvar med identifikasjonsbestemmelsen i § 4-11, 2. ledd (a)“, hensett til at den benyttet samme formulering som lovbestemmelsen. Deretter foretok flertallet samme analyse som i AKN 1701 av uttalelsene i forarbeidene og tidligere dommer, og med samme konklusjon: Ved en mer permanent bruksadgang må brukeren ha et visst forvalteransvar, for at det skal kunne bli snakk om identifikasjon. Dette ansvaret løser seg opp i forskjellige elementer, som beslutning om innkjøp, bestemmelse over bruk og ansvar for renhold, bensin og vedlikehold, og iallfall noen av disse elementene må være tillagt brukeren ved identifikasjon. De refererte dommene angikk imidlertid forbrukerforhold, og situasjonen i næringsforhold var noe annerledes, siden sjåføren her ikke bruker motorvognen for å tilfredsstille egne behov, men kjører på vegne av eieren. Dette alene kunne imidlertid ikke gi grunn til identifikasjon. I tillegg måtte sjåføren ha fått et selvstendig ansvar for motorvognen, og dette kunne vise seg ved en rett til å bestemme transportoppdrag, fordele oppdragene over flere biler, og beslutte om andre kommersielle faktorer. Flertallet viste til dommen i RG 1967 s. 369 (se ovenfor), som den i forhold til FAL 1989 oppfattets som en dom om brudd på sikkerhetsforskrifter. Sjåføren hadde et selvstendig ansvar for å overholde forskrif-

ten, og det var tilstrekkelig til at han måtte ansees som „ansvarlig for“ motorvognen. Dommen ga imidlertid ikke grunnlag for å hevde at „resultatet ville bli identifikasjon dersom feilen f.eks. gjaldt en fartsoverskridelse eller promillekjøring, som må vurderes etter de alminnelige regler om grov uaktsomhet.“ Flertallet mente tidligere nemndsavgjørelser (FSN 110, AKN 1186, 1173 (og 1664, gjaldt ikke næringsvirksomhetsforsikring)) muligens strakk identifikasjonsadgangen lenger enn det som fulgte av § 4-11 annet ledd litra (a). Dette reiste et særlig problem: Skulle man ved tolkningen av klausulen legge hovedvekten på denne praksis, siden den preseptoriske lovbestemmelsen ikke gjaldt på dette området? Flertallet mente nei. Det ville være lite ryddig å tolke klausulen på en annen måte enn den identiske lovbestemmelsen. Ønsket selskapene et annet innhold i klausulen enn det som fulgte av lovbestemmelsen, fikk man eventuelt omformulere klausulen.

Mindretallet mente at forarbeidene til FAL 1989 viste at det ikke hadde vært meningen å foreta noen reell endring av rettsstilstanden mht. identifikasjonsadgangen. Tidligere rettspraksis og AKN-praksis viste at det avgjørende var om brukeren hadde en omfattende og selvstendig rett til å bruke bilen („en mer permanent bruksadgang“), eventuelt en eksklusiv råderett over bilen i mer enn et par dager (eller iallfall for en periode på ca. tre uker, se RG 1987 s. 1016). Mindretallet pekte endelig på at klausulen i næringsvirksomhetsforsikring hadde beholdt sitt innhold, fordi selskapet hadde stolt på tidligere praksis, som flertallet nå satte til side.

6.55. Sensur av identifikasjonsklausuler

Paragraf § 4-11 tredje ledd legger ikke selv opp til noen form for rimelighetssensur av de identifikasjonsklausuler som bestemmelsen åpner for. På dette punkt innebærer lovbestemmelsen en viktig endring i forhold til utkastet til ny lovgivning i NOU 1987:24. Her var det nemlig fastsatt at identifikasjonsklausuler i næringsforsikring kunne sensureres, dersom „det ville virke urimelig overfor sikrede eller skadelidte å gjøre [klausulen] gjeldende“. Ved avgjørelsen

skulle det legges vekt på „arten og omfanget av sikredes næringsvirksomhet“, og „om selskapet på grunn av bransjens eller forsikringsgjenstandens art hadde særlig grunn til å oppstille en slik [identifikasjonsklausul]“.⁶⁴

Lovhistorien på dette punkt er noe komplisert. I FAL-utvalgets utkast var det lagt opp til en rekke særregler for forsikring av næringsvirksomhet, bl.a. når det gjaldt bruksbegrensninger (utk. § 4-6 og § 4-7) og sikkerhetsforskrifter (utk. § 4-8). Særreglene ga selskapene større frihet til å fastsette en strengere regulering enn det som fulgte av lovens preseptoriske bestemmelser. Samtidig var det i utk. § 4-9 åpnet mulighet for å sette til side en slik strengere regulering, såfremt de vilkår som er gjengitt i teksten ovenfor, var oppfylt. Utk. § 4-12 tredje ledd (som tilsvarende lovens § 4-11 tredje ledd) inneholdt i sitt annet punktum følgende bestemmelse: „§ 4-9 gjelder tilsvarende.“ Henvisningen er ikke helt klar. NOU 1987:24 s. 103 viser imidlertid at det var meningen at det skulle kunne skje revisjon av en identifikasjonsklausul, hva enten den knyttet seg til bruksbegrensninger, sikkerhetsforskrifter, fremkallelse av forsikringstilfellet og (trolig) opplysningsplikt ved et inntrådt forsikringstilfelle. At utk. § 4-9 selv bare omtalte bruksbegrensninger og sikkerhetsforskrifter, var således ansett uten betydning.

Under behandlingen av lovutkastet i departementet ble bestemmelsen sløyet. Dette skjedde i tilknytning til at man langt på vei fjernet sondringen i loven mellom forsikring med og uten tilknytning til næringsvirksomhet, og lot de preseptoriske reglene få anvendelse også ved forsikring av næringsvirksomhet. Som en „trøst“ pekte departementet på at „identifikasjonsklausuler som fastsettes med hjemmel i tredje ledd [i § 4-11] vil være underlagt den alminnelige rimelighetssensuren etter avtaleloven § 36 og de begrensninger som ellers følger av loven“.⁶⁵ Det ligger et paradoks her: Mens man ellers likestilte regler for forbrukerforsikring og næringsforsikring, og dermed styrket sikredes stilling i næringsforsikring, gikk man en annen vei når det gjaldt identifikasjonsklausulene. Her fjernet man den særbe-

skyttelse sikrede var gitt gjennom utk. § 4-9, og erstattet den med en henvisning i forarbeidene til den alminnelige lempningsregelen i avtalelovens § 36.

Betydningen av departementets „trøst“ kan nok diskuteres. Erfaring for øvrig synes å vise at domstolene og nemndene – på et mer generelt plan – er skeptiske til å ta i bruk revisjonsreglene i avtaleloven § 36. I så fall synes det nærliggende å „minne“ domstoler og nemnder om de retningslinjer FAL-utvalget forutsatte, nemlig at „selskapet som utgangspunkt bare bør kunne foreskrive identifikasjon med personer som inntar en ledende stilling i den del av sikredes virksomhet hvor skaden oppsto. Skal sikrede identifiseres med personer lenger ned i hans organisasjon, må dette være meget klart presisert, f.eks. i en sikkerhetsforskrift, og man må ha for øyet at noe av hensikten med en skadeforsikring nettopp er å gi sikrede beskyttelse mot følgene av de feil og forsømmelser som blir begått på lavere nivåer i hans organisasjon.“⁶⁶ Problemstillingen er ikke spesielt kommentert i proposisjonen, men det er gjengitt en høringsuttalelse fra Norges Industriforbund der det nettopp gjøres et vesentlig poeng ut av utvalgets uttalelse på dette punkt. Samlet sett trekker dette derfor sterkt i retning av å „sensurere“ uheldige identifikasjonsklausuler via lempningsreglene der dette er mulig, og for øvrig oppmuntre domstolene til å anvende avtaleloven § 36 i tråd med de retningslinjer FAL-utvalget forutsatte ved bruk av utk. § 4-9.

7. Identifikasjon mellom skadelidte og sikrede i ansvarsforsikring

7.1. Oversikt

Skadelidtes stilling under en ansvarsforsikring tegnet av en potensiell skadevolder har over tid skiftet karakter. I „klassisk“ ansvarsforsikring, som for nordisk retts vedkommende kan sies å gå frem til forsikringsavtalelovene fra 1920/1930-årene, var skadelidte ansett

som en uvedkommende i forsikringsoppgjøret mellom skadevolderen (sikrede) og selskapet. „Han er for ansvarsassurandøren hvad ildløs er for brandassurandøren og tyven for indbrudsassurandøren – han er ‚faren‘ som man skal beskytte sin forsikringtager mot.“⁶⁷ Han hadde følgelig intet krav på at forsikringserstatningen ble utbetalt ham. Heller ikke hadde selskapet noen plikt overfor ham til å se til at forsikringserstatningen kom ham til gode. Han kunne derfor risikere at erstatningen – når den ble utbetalt til sikrede – ble brukt av denne til andre formål, eller at sikredes kreditorer, gjennom enkeltforfølging eller konkurs, la beslag på den.

De „gamle“ forsikringsavtalelovene innebar en viss endring i dette mønsteret. Løsningene som ble valgt, varierte imidlertid betydelig. I Norge og Sverige ga man i utgangspunktet skadelidte et passivt vern: han var sikret at erstatningen ikke ble utbetalt til sikrede før det var godtgjort at han hadde fått sin dekning. Samtidig var erstatningen beskyttet mot sikredes enkeltforfølgende kreditorer og hans konkursbo. Et aktivt og direkte krav mot selskapet fikk imidlertid skadelidte først der sikrede var slått konkurs el. Retten til „direct action“ var dermed introdusert. Når det gjaldt det nærmere innhold av skadelidtes krav mot selskapet, ga lovgivningen ingen løsning. Det ble nok imidlertid antatt at skadelidte trådte inn i kravet slik det forelå på sikredes hånd. De innsigelser som selskapet etter forsikringsavtalen og forsikringslovgivningen kunne gjøre gjeldende mot sikrede (de forsikringsrettslige innsigelsene), kunne det dermed også gjøre gjeldende mot skadelidte. I tillegg ble det antatt at de innsigelsene sikrede hadde mot skadelidte fra erstatningsforholdet (de erstatningsrettslige innsigelsene), også kunne påberopes av selskapet.

I Danmark valgte man en noe annen vei. Også her trådte riktignok skadelidte inn i sikredes krav mot selskapet. Vilkåret for en slik inntreden var imidlertid at skadelidte hadde fått erstatningskravet fastslått overfor sikre-

de. Løsningen her innebar dermed at de erstatningsrettslige innsigelsene til skadelidtes krav ble avklart i forkant før selskapet – iallfall formelt – kom inn i bildet. Når det gjaldt de forsikringsrettslige innsigelsene var løsningen derimot på linje med den norsk/svenske løsningen. Selskapet hadde disse fullt ut i behold når skadelidte gjorde sikredes krav gjeldende, uten at dette var særskilt aksentuert.

Vi kan altså si det slik at den „gamle“ lovgivningen ga skadelidte anledning til å nærme seg selskapet under litt ulike forutsetninger, men skadelidte måtte finne seg i fullt ut å stå i sikredes sko overfor selskapet. Han ble *identifisert* med sikrede i forhold til selskapet forsåvidt angikk sikredes opplysnings- og omsorgsplikter; i tillegg måtte kravet omfattes av ansvarsforsikringens alminnelige dekningsfelt.

I tiden etter 1930-tallet har det vært en viss uro rundt reglene om skadelidtes stilling i frivillig ansvarsforsikring. Uroen har visse karakteristiske trekk. Den er først og fremst knyttet til sjøforsikring og – mer presist – til P&I-assurandørene og deres spesielle ansvarsforsikringer.⁶⁸ Den er også mer knyttet til spørsmålet om *når* skadelidte kan gjøre gjeldende et krav direkte mot selskapet enn til spørsmålet om *innholdet av* skadelidtes krav. Endelig har den bæring til hvilken status skadelidtes krav mot selskapet har. Har skadelidte et preseptorisk beskyttet krav, eller er det underlagt kontraktsfrihet, slik at selskapet og sikrede i realiteten kan legge det dødt? I Danmark kan det i tillegg se ut til å ha blitt et spørsmål om den foreliggende lovregulering mht. skadelidtes stilling er å anse som uttømmende, eller om det på ulovfestet grunnlag er plass for et direct action krav i tråd med hva vi finner i Norge og Sverige.⁶⁹

Det vil føre for langt å foreta en full gjennomgang av reglene om skadelidtes stilling i ansvarsforsikring. I det følgende nøyer jeg meg derfor med å se på hvordan identifikasjons-spørsmålet er løst i den „nye“ norske FAL, som fremstår med det mest „radikale“ opplegget på dette punkt.

7.2. Skadelidtes stilling i norsk FAL § 7-6, jfr. § 7-7 og § 7-8: de karakteristiske trekkene

Den norske FAL har enkelte karakteristiske trekk mht. skadelidtes stilling i ansvarsforsikring.⁷⁰

For det *første* er hovedregelen, se § 7-6 første ledd, at skadelidte har et umiddelbart krav mot selskapet når det er inntruffet et erstatningstilfelle som er omfattet av skadevolders/sikredes ansvarsforsikring. Skadelidtes pretensjon om at han har et slikt krav er tilstrekkelig til at han kan holde seg til selskapet. Han behøver altså ikke vise at han faktisk har et krav mot sikrede, slik han må etter den „gamle“ danske lovgivningen. Og kravet er uavhengig av om sikrede er under konkurs eller er insolvent, i motsetning til hva forholdet er i den „gamle“ svenske lovgivningen.

Hovedregelen har noen unntak. Viktigst er unntaket i § 7-8 annet ledd, hvorefter skadelidte ved ansvarsforsikring i tilknytning til større næringsvirksomhet⁷¹ (herunder sjøforsikring) først kan gjøre et direkte krav mot selskapet gjeldende når sikrede er insolvent. Det betyr altså at man her langt på vei viderefører den tidligere løsningen under FAL 1930, med de problemer den innebærer. På den annen side: når kravet først kan gjøres gjeldende, gjelder de alminnelige reglene i § 7-6 mht. formelle krav og mht. det nærmere innhold av direktekravet.

For det *annet* er det oppstilt visse formelle regler til beskyttelse for henholdsvis sikrede og selskapet mot problemer skadelidtes direkte krav kan påføre dem. *Sikrede* skal varsles om direktekravet av selskapet og holdes løpende underrettet av det, se § 7-6 annet ledd første punktum. Innrømmelser selskapet måtte gjøre, skal ikke ramme sikrede, se annet punktum. *Selskapet* kan kreve at sikrede trekkes inn som medsaksøkt i et eventuelt søksmål, se § 7-6 tredje ledd. Søksmål mot selskapet må dessuten anlegges i Norge, eventuelt i en stat som har sluttet seg til Lugano-konvensjonen, se § 7-6 femte ledd. Om disse beskyttelsesreglene

har noen reell betydning for sikrede og selskapet, anser jeg som meget tvilsomt. Men det kan ikke sees bort fra at de vil danne basis for formelle innsigelser, som vil kunne vanskeliggjøre skadelidtes bruk av sine rettigheter.

For det *tredje* sikrer reglene at selskapet ikke skal komme materielt svakere ut enn om kravet fortsatt måtte gjøres gjeldende av sikrede. Selskapet kan altså fortsatt gjøre gjeldende sikredes erstatningsrettslige og sine egne forsikringsrettslige innsigelser mot skadelidte, se § 7-6 fjerde ledd. At selskapet har sine forsikringsrettslige innsigelser i behold, innebærer at selskapet både kan gjøre gjeldende at det overhodet ikke foreligger noen ansvarsforsikringsdekning, f.eks. fordi forsikringen er bortfalt pga. manglende premiebetaling el., eller at det pådratte ansvaret helt eller delvis faller utenfor den foreliggende forsikringsdekningen, f.eks. fordi det ikke omfattes av forsikringens dekningsfelt eller fordi ansvaret overstiger forsikringssummen. *I tillegg* kan selskapet gjøre gjeldende at det foreligger brudd på forsikringens opplysnings- og omsorgspikter, altså at det må skje identifikasjon med sikrede. *Her* vil det imidlertid være visse begrensninger, se nedenfor 7.3.

For det *fjerde* er reglene preseptoriske, se § 1-3 første ledd, jfr. annet ledd. Det skal altså ikke være mulig via klausuler i forsikringsavtalen å komme rundt de løsningene som fremgår av loven. Spenningspunktet her ligger i forholdet mellom på den *ene* side hvilke krav som må være oppfylt for at skadelidte kan gjøre sitt direkte krav gjeldende og på den *annen* side hvilke forsikringsrettslige innsigelser selskapet kan gjøre gjeldende mot direktekravet, se nærmere nedenfor.

For det *femte* er det karakteristisk at reglene ikke behandler tvungen ansvarsforsikring i full bredde, men nøyer seg med å oppstille en „reserveløsning“ for det tilfelle at vedkommende lovgivning (i vid forstand) som foreskriver obligatorisk ansvarsforsikring, ikke har regulert skadelidtes stilling under vedkommende forsikring, se § 7-7. Denne reguleringen

knytter an til løsningene i § 7-6, men med et betydningsfullt unntak, som nettopp dreier seg om identifikasjonsspørsmålet. Som vi skal se nedenfor, får vi nemlig i obligatorisk ansvarsforsikring en ny hovedregel mht. dette spørsmålet. Denne hovedregelen bygger på og utvider betydelig det som utgjorde unntaket i frivillig ansvarsforsikring, nemlig ikke-identifikasjon som det sentrale.

7.3. Identifikasjonsspørsmålet i frivillig og tvungen ansvarsforsikring etter norsk rett

Som vi har sett er *utgangspunktet* i ansvarsforsikring at skadelidte i et direkte krav mot selskapet må finne seg i å bli identifisert med sikrede mht. dennes brudd på opplysnings- og omsorgspliktene. Selskapet kan derfor f.eks. gjøre gjeldende at forsikringen ikke dekker det aktuelle ansvaret (fullt ut), fordi sikrede har overtrådt en oppstilt sikkerhetsforskrift eller har fremkalt forsikringstilfellet forsettlig.

Her må det likevel gjøres to viktige presiseringer. For det *første* følger det av FAL 1989 § 4-9 annet ledd at i ansvarsforsikring er forsikringsdekningen fullt ut i behold, selv om forsikringstilfellet er fremkalt ved grov uaktsomhet.⁷² Dette i motsetning til forholdet i annen forsikring, der sikrede risikerer helt eller delvis bortfall av erstatningen ved grov uaktsom fremkallelse. Forarbeidene viser at bestemmelsen er begrunnet i hensynet til skadelidte⁷³. For det *annet* medfører utformingen av FAL 1989's regler at brudd på disse pliktene ikke nødvendigvis fører til fullstendig bortfall av forsikringsdekningen. I den utstrekning avkortningsreglene ville ha medført at sikrede ville ha hatt krav på delvis dekning av sitt ansvar, vil skadelidte få en tilsvarende posisjon.

Spørsmålet er om man kan gå ett skritt videre og foreta en selvstendig vurdering av avkortningsspørsmålet i forhold til skadelidte. Lovteksten til de ulike relevante bestemmelsene i kapittel 4 gir i og for seg en formell åpning for

å legge vekt på at det er skadelidte som gjør kravet gjeldende og vil ha glede av et uavkortet krav, jfr. at „forholdene ellers“ er en relevant faktor ved avgjørelsen av avkortningsspørsmålet. Det er imidlertid ingen holdepunkter i forarbeidene for at dette uttrykket er ment å gi hjemmel for å la avkortningen variere avhengig av om det er sikrede eller skadelidte som gjør kravet gjeldende mot selskapet. De beste grunner synes likevel å tale for at det ved en eventuell avkortning kan tas hensyn til at det er skadelidte som her gjør kravet gjeldende.

Betydningen av FAL 1989 § 4-14 kan også skape en viss usikkerhet i forhold til utgangspunktet. Denne bestemmelsen fastslår at selskapet – for å kunne påberope seg brudd på opplysnings- og omsorgspliktene i kapittel 4 – må gi skriftlig beskjed om sitt standpunkt uten ugrunnet opphold etter at det ble klar over forholdet. Beskjeden skal gis til „forsikringstakeren eller sikrede“. Effekten av et brudd på bestemmelsen er drastisk: „Forsømmer selskapet å gi slik beskjed, mister det retten til å påberope seg forholdet.“ Har selskapet hverken underrettet forsikringstageren/sikrede eller skadelidte innen ugrunnet opphold, synes det klart at det har mistet muligheten til å påberope forholdet, også overfor skadelidte.

Problemet er imidlertid om skadelidte kan påberope seg at *han* ikke er underrettet, selv om slik beskjed er gitt forsikringstageren/sikrede, og derigjennom frata selskapet muligheten for å gjøre innsigelsen gjeldende. Spørsmålet er ikke omtalt i forarbeidene. Lovteksten nevner ikke underretning til skadelidte, hvilket kan trekke i retning av skadelidte ikke har en slik beskyttelse. Noe avgjørende moment er det trolig likevel ikke: § 4-14 er plassert i en generell bestemmelse i et generelt kapittel, der forholdene i ansvarsforsikring neppe har stått sentralt. Etter min mening taler gode reelle grunner for å pålegge selskapet plikt til å varsle skadelidte, der skadelidte har gjort kravet gjeldende mot selskapet. Skadelidte er i disse tilfelle selskapets reelle motpart, og har behov for å få avklart sin rettslige posisjon overfor

selskapet uten ugrunnet opphold, slik at han eventuelt kan ta skritt til å innkreve sitt krav hos skadevolderen/sikrede istedet.

Går vi tilbake til utgangspunktet, finner vi at loven oppstiller noen viktige unntak og begrensninger fra prinsippet om at skadelidte vil bli identifisert med skadevolder/sikrede.

For det *første* vil selskapet ikke bli hørt med innsigelser knyttet til sikredes forhold *etter at* forsikringstilfellet inntraff, se FAL 1989 § 7-6 fjerde ledd annet punktum *in fine*. Det vil innebære at innsigelser knyttet til at sikrede ikke har søkt å begrense følgene av et inntråd forsikringstilfelle, eller ikke har varslet selskapet i rett tid, sml. § 4-10, ikke kan fremmes.

Bestemmelsen i FAL 1989 § 4-10 retter seg både mot situasjonen der det foreligger overhengende fare for at et forsikringstilfelle vil inntreffe og der et forsikringstilfelle allerede er inntruffet. Det er bare den siste situasjonen som faller inn under formuleringen i § 7-6 fjerde ledd annet punktum, selv om forarbeidene synes å forutsette at begge situasjoner er omfattet.⁷⁴ Noen stor praktisk betydning har sondringen neppe, hensett til at det er strenge kriterier for at selskapet overhodet skal kunne reagere her (forsett eller grov uaktsomhet). Fordi grensetrekningen mellom de to situasjonene ikke minst i ansvarsforsikring kan være problematisk, kan det – avhengig av de konkrete forhold – være grunn til en viss liberalitet i favør av skadelidte ved tolkningen av bestemmelsen.

Heller ikke kan skadelidte bli møtt med at sikrede har gitt uriktige eller misvisende opplysninger ved skadeoppgjøret, sml. FAL 1989 § 8-1, eller har overtrådt fristen for å anmelde krav eller foreta rettslige skritt etter § 8-5. Når det gjelder foreldelse, viser jeg til det som er sagt nedenfor.

For det *annet* er skadelidtes vern ytterligere utbygget i *tvungen* ansvarsforsikring. Det følger av FAL 1989 § 7-7 annet ledd første punktum at selskapet ikke kan gjøre gjeldende *noen* forsikringsrettslige innsigelser fra forsikringsforholdet med sikrede, dersom det vet eller

burde vite at det dreier seg om en tvungen ansvarsforsikring. Selskapet kan heller ikke komme ut av forsikringsforholdet med virkning for skadelidte før en måned etter at vedkommende myndighet har mottatt varsel om at forholdet er oppsagt eller bortfalt, se annet punktum.

Når beskyttelsen av skadelidte er bygget ut ved en tvungen ansvarsforsikring, skyldes det at forsikringen her først og fremst har som formål å sikre skadelidte økonomisk dekning for det krav han har etter de erstatningsrettslige reglene. Skulle selskapet få anledning til å påberope seg sine forsikringsrettslige innsigelser, ville situasjonen for skadelidte bli for usikker. I de lovbestemmelser der tvungen ansvarsforsikring foreskrives og skadelidtes stilling er regulert, er det da også typisk at det skjer en innskrenkning av selskapets rett til å påberope seg sine forsikringsrettslige innsigelser. Som eksempel kan nevnes den tvungne ansvarsforsikringen for skade ved oljesøl fra skip som frakter olje som last, som er hjemlet i sjøloven kapittel 10. I § 200 første ledd fjerde punktum fastslås det at forsikringsgiveren „ikke [kan] gjøre gjeldende andre innsigelser som denne kan gjøre gjeldende overfor eieren“.⁷⁵ Selskapet har likevel i behold den innsigelse at skaden er voldt forsettlig av sikrede selv, se første ledd tredje punktum.

Beskyttelsen for selskapet etter FAL 1989 § 7-7 ligger i at det bare mister retten til å gjøre gjeldende forsikringsrettslige innsigelser, der det vet eller bør vite at det dreier seg om en tvungen ansvarsforsikring. Den praktiske betydning av denne begrensningen kan umiddelbart være vanskelig å se. Man ville nemlig tro at selskapet alltid vil være godt klar over når den ansvarsforsikringen det har tegnet, har karakter av en tvungen forsikring. Som påpekt i forarbeidene,⁷⁶ er det imidlertid ikke noe krav om at det er tegnet en separat ansvarsforsikring for å oppfylle kravet til forsikring. Er dekningsfeltet for sikredes alminnelige ansvarsforsikring tilstrekkelig vidt formulert, kan det tenkes at kravet til forsikring er oppfylt,

uten at selskapet er oppmerksom på at forsikringen nå fremstår som en tvungen forsikring på angjeldende punkt.

Forarbeidene (NOU 1987:24 s. 161) forutsetter at § 7-7 skal avklare „hvilke rettigheter skadelidte skal ha“, der dette ikke fremgår av den lovbestemmelse e.l. som pålegger plikt til å tegne ansvarsforsikring. I dette ligger at det er en presumsjon for at skadelidte skal ha slike rettigheter, med mindre vedkommende lovbestemmelse e.l. selv foreskriver eller forutsetter noe annet. Et eksempel på det siste er § 61 i den såkalte petroleumsforskriften av 27. juni 1997 til petroleumsloven av 1996. Bestemmelsen er en ordrett videreføring av § 43 i petroleumsforskriften til den tidligere petroleumsloven av 1985. Spørsmålet om lovfesting av retten til *direct action* under den tvungne ansvarsforsikringen som bestemmelsen oppstilte ble da diskutert, men forkastet, etter min oppfatning på et nokså tynt grunnlag. Å supplere forskriften § 61 med FAL § 7-7 på det nåværende tidspunkt synes likevel illojalt, selv om § 7-7 er „ny“ i forhold til situasjonen da spørsmålet opprinnelig ble diskutert.

For det *tredje* er skadelidte også beskyttet mot *motregning* fra selskapets side, se FAL 1989 § 8-3 annet ledd. På samme måte som overfor medforsikrede kan selskapet bare motregne med premie fra samme forsikringsforhold, som er forfalt i løpet av de siste to år før erstatningsutbetalingen. Er det snakk om tvungen ansvarsforsikring, går beskyttelsen enda lenger; i såfall kan det ikke motregnes overhodet, se § 8-3 tredje ledd.

Endelig gjelder det for det *fjerde* særlige regler om *foreldelse* av forsikringskravet mot selskapet, se FAL 1989 § 8-6 annet ledd. Bestemmelsen fastslår at ved ansvarsforsikring foreldes selskapets ansvar etter de samme regler som gjelder for sikredes erstatningsansvar. Skadelidte vil dermed ikke kunne møtes med at kravet mot selskapet er foreldet, så lenge hans eget krav mot sikrede består. Etter forarbeidene⁷⁷ antas bestemmelsen å få særlig betydning ved såkalte senskader, se foreldelsesloven § 9 annet og tredje ledd.

Foreldelsesreglene i FAL 1989 § 8-6 vil normalt ha liten praktisk betydning i forsikring, fordi meldefristregelen i § 8-5 medfører at de fleste krav vil være „foreldet“ allerede før de alminnelige foreldelsesreglene slår inn. I ansvarsforsikring spiller imidlertid spørsmålet om foreldelsesreglenes innhold større rolle, fordi selskapet overfor skadelidte ikke vil kunne påberope seg brudd på meldefristregelen fra sikredes side, jfr. fremstillingen rett ovenfor.

De særreglene vi har om foreldelse i ansvarsforsikring, § 8-6 annet ledd, var ikke med i FAL-komiteens forslag, men kom inn under Justisdepartementets arbeid med proposisjonen. FAL-komiteen hadde for sin del forutsatt at det direkte kravet skadelidte hadde mot selskapet ville foreldes etter foreldelseslovens alminnelige regler. Særreglene hadde sin bakgrunn i at det i mellomtiden var kommet nye regler i foreldelsesl. § 9 annet og tredje ledd om såkalte senskader. Bestemmelsen „avskjærer muligheten for at skadelidte, som gjør direkte krav gjeldende mot skadevolders ansvarsforsikringsselskap, på et tidspunkt hvor erstatningskravet mot skadevolder fortsatt består, blir møtt med den innsigelse at selskapets ansvar er foreldet.“ (Ot.prp. nr. 49 (1988-89) s. 97).

Den nærmere forståelsen av bestemmelsen kom opp i Rt. 1999 s. 7.

Ved dom av Eidsivating lagmannsrett av november 1994 ble sikrede dømt til å betale de skadelidte erstatning med knappe kr. 400.000. Beløpet ble ikke betalt. Sikrede var ansvarsforsikret i Vesta, og de skadelidte reiste i november 1995 sak mot selskapet, med krav om dekning av beløpet. Vesta var ikke blitt varslet av sikrede om kravet innen ettårsfristen i FAL § 8-5, og de skadelidte hadde heller ikke tatt skritt mot selskapet for å avbryte foreldelsesfristen. De gjorde imidlertid gjeldende at avbrytelsen av foreldelsen mot sikrede måtte få betydning også for spørsmålet om kravet mot selskapet var foreldet.

HR fant – i likhet med BR og LR – at kravet mot Vesta var foreldet. HR påpekte at det i utgangspunktet dreiet seg om to separate krav, nemlig skadelidtes direkte krav mot selskapet i medhold

av § 7-6 og skadelidtes krav mot sikrede med tilhørende krav fra sikrede mot selskapet. Begge kravene ble i prinsippet foreldet etter de samme reglene, nemlig § 8-6 annet ledd, som fastslår at foreldelse overfor selskapet skjer „etter de samme regler som gjelder for sikredes erstatningsansvar“. Bestemmelsen knyttet seg til de lovbestemte reglene om foreldelsesfristens utgangspunkt og lengde. Derimot kunne den ikke forstås slik at den også regulerte hvilken virkning avbrytelse av foreldelsesfristen overfor sikrede ville ha mht. avbrytelse av fristen overfor selskapet. Forarbeidene fastslo således uttrykkelig at sikredes innrømmelse av ansvar, eller avtale mellom skadelidte og sikrede om forlengelse av foreldelsesfristen, ikke kunne få virkning for selskapet. Tilsvarende måtte imidlertid gjelde for fristavbrudd gjennom saksanlegg mot sikrede. Slik sett sto de to kravene på egne ben. Bestemmelsen i § 7-6 fjerde ledd annet punktum in fine kunne ikke få betydning. Skadelidte fikk, ved forsikringstilfellets inntreden, et selvstendig krav mot selskapet, og spørsmålet om foreldelse av dette kravet ble regulert av § 8-6 annet ledd. Denne bestemmelsen avskar ikke selskapets adgang til å gjøre gjeldende at kravet mot selskapet var foreldet. Dette ble støttet av reelle hensyn. Selskapet hadde behov for å få vite om skadelidte ville gjøre sitt krav gjeldende innenfor den alminnelige foreldelsesfristen på tre år. Den motsatte løsningen ville innebære at det ikke løp noen foreldelsesfrist overhodet i forhold til selskapet så lenge skadelidte holdt vedlike kravet overfor skadevolder.

8. Selskapets regress: en skisse

Identifikasjonsreglene kan medføre at spørsmålet om regress fra selskapets side kan bli aktuelt. Slike regressspørsmål kan oppstå i forskjellige relasjoner.

For det *første* kan det bli snakk om regress fra selskapet mot forsikringstageren og hans hjelpere ved medforsikring i skadeforsikring eller mot sikrede og hans hjelpere ved medforsikring i skadeforsikring og ved ansvarsforsikring. Forutsetningen her vil være at selska-

pet har måttet betale erstatning til den medforsikrede/den skadelidte i en situasjon hvor han etter forsikringsavtalen og de tilhørende vilkårs- og lovbestemmelser ikke var forpliktet i forhold til forsikringstageren/den sikrede. Ved medforsikring er situasjonen i og for seg praktisk, fordi medforsikrede i forhold til selskapet normalt vil ha en selvstendig dekning, der han er beskyttet mot selskapets innsigelser fra forsikringsforholdet, se nærmere foran 3 og 4. Ved ansvarsforsikring er situasjonen først og fremst praktisk i tvungen ansvarsforsikring, fordi selskapet som vi har sett (foran 7) ikke har rett til å gjøre gjeldende noen av sine forsikringsrettslige innsigelser overfor skadelidte her. Men også i frivillig forsikring kan regress tenkes å være aktuelt, nemlig hvor selskapet ikke kan gjøre gjeldende overfor skadelidte forsikringsrettslige innsigelser knyttet til forhold etter at forsikringstilfellet inntraff (foran 7).

For det *annet* er regress også aktuelt mot sikredes hjelpere ved ordinær skadeforsikring. Forutsetningen her er at selskapet i henhold til identifikasjonsreglene er blitt forpliktet til å dekke sikredes tap eller skade som følge av forhold fra hjelperne, se foran 6.

Regressspørsmålene er ikke regulert i FAL 1989. Erfaringen under FAL 1930 tydet ikke på at regressøksmål var særlig praktiske, og FAL-komiteen mente – for så vidt angikk medforsikring og ansvarsforsikring – at det var liten grunn til å tro at dette ville endre seg i fremtiden, selv om selskapene nå fikk en noe større eksponering mot medforsikrede og skadelidte⁷⁸. Så vidt jeg kan se har denne forutsetningen vist seg å være riktig. Det må for øvrig følge av alminnelige rettsregler at selskapet i prinsippet må kunne gjøre regress gjeldende mot den som er skyld i at selskapet pådrar seg ansvar overfor tredjemann utover hva det har påtatt seg i forsikringsavtalen. Ved et eventuelt regresskrav mot sikrede vil denne imidlertid – både ved medforsikring og ved ansvarsforsikring – være beskyttet av de samme regler som ville ha kommet til anvendelse

når han selv gjør et slikt krav gjeldende. Det betyr altså at beskyttelsesreglene i FAL 1989 kapittel 4, jfr. § 8-1, vil få anvendelse også ved et regresskrav.

Situasjonen er en noe annen når det er sikredes hjelperer det er snakk om å gjøre regresskrav gjeldende mot. Riktignok kan også slike hjelperer ha status som medforsikrede (f.eks. sikredes barn under en hus- og hjemforsikring), og i så fall må de ha rett til den samme beskyttelsen i forhold til regresskravet fra selskapet som de ville ha hatt om de selv gjorde krav gjeldende under forsikringen.

Hjelperer som ikke har status som medforsikrede, må falle tilbake på den beskyttelsen som ligger i de erstatningsrettslige reglene, se først og fremst skadeserstatningsl. § 4-3, jfr. § 4-2⁷⁹. I den utstrekning hjelperer er privatpersoner, vil de ikke bli erstatningsansvarlige overfor selskapet, med mindre skaden er voldt ved grov uaktsomhet. Dette må gjelde hva enten det er snakk om en “uspesifisert” grov uaktsom fremkallelse av skaden (forsikringstilfellet) eller om skaden kan føres tilbake til brudd på fastsatte sikkerhetsforskrifter. Er det snakk om hjelperer som volder skade i sitt yrke eller ervervsvirksomhet (eller i dermed likestilt virksomhet), vil imidlertid vanlige erstatningsregler få anvendelse i regressøksmålet. Her gir altså erstatningsreglene tilsynelatende ikke noe særskilt vern. I den utstrekning hjelperer er ansatte hos den sikrede, typisk den sikredes ansatte lastebilsjåfør, må imidlertid skadeserstatningsl. § 2-3 nr. 2 kunne komme ham til hjelp. I så fall må hans mulige ansvar bedømmes ut fra hva som ansees som “rimelig”, hensett til “utvist adferd, økonomisk evne, arbeidstakerens stilling og forholdene for øvrig.”

Forholdet mellom identifikasjonsvernet for sikrede på den ene siden og regressmuligheten mot sikredes hjelperer på den andre siden kan i endel tilfelle føre til paradoksale løsninger. Sikrede er tilsynelatende beskyttet gjennom identifikasjonsvernet, men vil ofte føle et moralsk ansvar for å dekke hjelperens regress-

ansvar overfor selskapet. Dermed blir vernet i realiteten tilsynelatende begrenset. Nå vil riktignok hjelperens regressansvar overfor selskapet ofte bli (betydelig) mindre enn sikredes krav mot selskapet, både som følge av de erstatningsrettslige reglene som allerede er nevnt, og ikke minst som følge av mulighetene for lempning av ansvaret i medhold av skadeserstatningsl. § 5-2. Det kan likevel stilles spørsmål ved om ikke det reelle identifikasjonsvernet burde utstrekkes, ved at hjelperer hadde et mer omfattende lovfestet regressvern enn det de i dag har.

9. Identifikasjon mellom den berettigede og forsikringstageren/ den forsikrede i personforsikring

Også i personforsikring vil det kunne bli spørsmål om identifikasjon, nemlig mellom de som er berettiget til forsikringserstatningen etter lov eller avtale og forsikringstageren/den forsikrede. Forsikringstageren gir f.eks. uriktige opplysninger ved inngåelsen av en livsforsikringsavtale: Skal panthaveren i den livsforsikringen som er tegnet, likevel ha krav på erstatning? Eller forsikrede fremkaller ulykken ved grov uaktsomhet: Skal hans etterlatte likevel ha krav på full erstatning under ulykkesforsikringen? Svaret etter gjeldende rett er klart nok: Hverken arvinger, begunstigede, panthavere eller andre er gitt noen beskyttelse mot at forsikringstageren/den forsikrede, gjennom sine handlinger eller forsømmelser, helt eller delvis forspiller kravet mot selskapet. Det skjer slik sett en fullstendig identifikasjon.

Jfr. forsåvidt *Rt. 1994 s. 250*, der *HR* understreket at forståelsen av slagsmålunntaket i ulykkesforsikringsvilkårene „ikke kan påvirkes av at det ikke er forsikrede, men enken, som krever dekning under forsikringen“ (s. 254).

I FAL-utvalget ble det diskutert om det var grunn til å endre de prinsipper personforsikringen her opererer med i retning av de løsningsene vi finner i medforsikring i skadeforsik-

ring.⁸⁰ Utvalget vek imidlertid tilbake for en slik omlegging av personforsikringene. Når det gjaldt brudd på opplysningsplikt og fremkallelse av forsikringstilfellet ved selvmord, mente utvalget at det i individuell forsikring ville foreligge en klar spekulasjonsmulighet om de berettigedes innsigelsesvern ble styrket. Det punkt hvor det kunne være tvil, knyttet seg til ansvarsbegrensninger i individuell ulykkesforsikring, typisk grov uaktsom fremkallelse av forsikringstilfellet med døden til følge. På dette punkt delte utvalget seg.⁸¹

Flertallet (alle unntatt Bull) fant at en slik reform ikke burde påtvinges bransjen gjennom tvingende regler. En eventuell utvikling her burde skje gjennom forsikringsvilkårene. Flertallet minnet også om at bestemmelsen i FAL 1989 § 13-9 første ledd tredje punktum åpnet for at det ved fremkallelse av forsikringstilfellet ved grov uaktsomhet skulle tas hensyn til „hvilken virkning nedsettelse eller bortfall av selskapets ansvar vil få for den som har krav på forsikringen eller for andre personer som er økonomisk avhengig av ham eller henne“. – *Flertallet* pekte på den annen side på at forholdene i kollektiv forsikring til dels lå annerledes an. „Her spiller opplysningsplikten en underordnet rolle. ... også selvmordsrisikoen kunne dekkes ved slike forsikringer“. Flertallet fant likevel ikke at det var behov for en tvungen tredjemannsbeskyttelse. „Selskapene vil her være oppmerksomme på behovet, og vil gjennom vilkårsforhandlinger kunne utstrekke beskyttelsen i situasjoner hvor det ikke skaper alvorlige forsikringstekniske problemer.“ (NOU 1983:56 s. 83).

Mindretallet (Bull) ville gi „godtroende“ arvinger eller begunstigede et absolutt vern ved forsikringstagerens grovt uaktsomme fremkallelse av forsikringstilfellet. Han antok at en slik løsning ikke ville pålegge selskapene noen stor økonomisk belastning. Beløpene som kom til utbetaling ved død i en ulykkesforsikring var gjennomgående betydelig lavere enn ved invaliditet, og med regelen i FAL 1989 § 13-9 første ledd tredje punktum (se ovenfor) ville selskapene i en rekke situasjoner likevel måtte regne med å utbetale hele eller deler av forsikringssummen. Praksis tydet

også på at selskapene vanligvis utbetalte hele eller deler av forsikringssummen *ex gratia* i slike tilfelle. „Jeg synes på denne bakgrunn at det vil være uheldig om de etterlatte skal behøve å underkaste seg den belastning og usikkerhet som ligger i flertallets rimelighetsvurdering etter [§ 13-9].“ (s. 85-86). – *Mindretallet* holdt det åpent om de etterlatte også burde gis et absolutt vern i andre situasjoner.

Problemstillingen ble ikke drøftet av departementet i proposisjonen, noe som må sies å være meget overraskende. Mellom FAL-komiteens avgivelse av NOU 1983:56 og departementets avgivelse av Ot.prp. nr. 49 (1988-89) skjedde det nemlig en interessant utvikling i erstatningsretten på et parallelt punkt. I Innst. O. nr. 92 (1984-85) s. 6 presiserte Justiskomiteen i tilknytning til skadeserstatningsloven § 5-1 at de etterlattes krav i en erstatningssak i alminnelighet står på egne ben og at forsørgerens medvirkning derfor ikke bør tillegges vekt, selv om forsørgeren ville ha fått redusert erstatning om han hadde overlevet ulykken og selv krevet erstatning. Synspunktet er fulgt opp i rettspraksis, se Rt. 1990 s. 829. Rt. 1997 s. 149 (dissens 4-1) viser likevel at det kan tenkes unntak fra prinsippet i ekstraordinære saker ved bilansvar. I denne saken ble således de etterlattes krav redusert med 50%.

AKN har i tiden etter FAL 1989 fortsatt operert med kraftige avkortninger overfor de etterlatte der den forsikrede i ulykkesforsikringer har utvist grov uaktsomhet. Nemndas holdning til HR's praksis i medvirkningstilfelle i erstatningssaker fremgår såvidt jeg kan se bare av to saker.

I AKN 1632 (1998) uttalte nemnda at den – i en sak om utforkjøring med bil, der forsikrede var passasjer – ikke hadde noe å bemerke til en avkortning på 100%, etter en vurdering av momentene i § 13-9 og „også hensett til de signaler som HRD i Rt. 1997 s. 149 flg. generelt må gi“. Forsikrede etterlot seg en 30-årig ektefelle, som var bestyrer av en barnehage og som allerede hadde mottatt kr. 720 000 under en privat dødsrisikoforsikring.

I AKN 1881 (2001), som også gjaldt en utforkjøring med bil der forsikrede var passasjer, valgte nemnda å avkorte 85%, dvs. at utbetalingen ble på kr. 75.000. Forsikrede var svært meget å bebreide i forbindelse med kjøringen. Han etterlot seg ikke ektefelle eller barn; det var hans foreldre som var de berettigede under forsikringen. Samtidig hadde han gjeld på kr. 55.000, som måtte dekkes av de etterlatte.

Noter og forkortelser

- ¹ Kollektiv forsikring har likevel slike særegenheter at jeg i den videre fremstillingen velger å se bort fra den.
- ² Se f.eks. *Selmer*, Forsikringsrett, 2. utg., Oslo 1982 s. 205-206 og *Hellner*, Försäkringsrätt, 2. utg., Stockholm 1965 s. 293-294.
- ³ Se NOU 1987:24 Lov om avtaler om skadeforsikring s. 89.
- ⁴ Uttrykket „hjelper“ benyttes som et nøytralt uttrykk for alle dem forsikringstageren kan tenkes å anvende. Det har ikke nødvendigvis det samme innhold når det anvendes i FAL 1989 (note 8) § 4-11 i sammenheng „sikredes hjelpe-re“, se nærmere nedenfor kapittel 6.
- ⁵ Se Motiver til Norsk Sjøforsikringsplan 1996 (versjon 1999) (forkortet NSPL Mot.) s. 112.
- ⁶ Se NSPL Mot. (note 5) s. 66.
- ⁷ Se *Selmer* (note 2) s. 205, som bruker som eksempel at mannen tegner livsforsikring i god tro om egen helse, mens hustruen har mistanke om – eller kanskje kjenner til – at han lider av sykdom. *Hellner* (note 2) s. 293-94 er noe mer forsiktig.
- ⁸ Se definisjonen i forsikringsavtaleloven av 16. juni 1989 nr. 69 (forkortet FAL 1989) § 1-2 pkt. (b) av „forsikringstageren“: „den som inngår en individuell eller kollektiv forsikringsavtale med selskapet“.
- ⁹ Se FAL 1989 (note 8) § 4-1.
- ¹⁰ Se FAL 1989 (note 8) kapittel 5.
- ¹¹ Se definisjonen i FAL 1989 (note 8) § 1-2 pkt. (c) av „sikrede“: „den som etter forsikringsavtalen vil ha krav på erstatning eller forsikringssum. I ansvarsforsikring er sikrede den hvis erstatningskrav er dekket.“

- ¹² Spørsmålet om en speditør i egenskap av forsikringstager likevel har rett til regressbeskyttelse i forhold til selskapet ble besvart med ja i Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender (forkortet ND) 1966 s. 56 NV, i tråd med sikker oppfatning i nordisk teori, se nærmere henvisninger i dommen. I Vilkår for transportforsikring av varer av 1995 (forkortet VTV 1995) § 53 første ledd annet punktum er det nå uttrykkelig fastslått at speditøren som forsikringstager ikke har en slik regressbeskyttelse, se nærmere Vilkår for transportforsikring av varer av 1995 med kommentarer (forkortet VTV 1995 Mot.) s. 74.
- ¹³ Se VTV 1995 (note 12) § 9 første ledd og VTV 1995 Mot. (note 12) s. 10-11.
- ¹⁴ Jeg kommer nærmere tilbake til dette nedenfor i kapittel 5.
- ¹⁵ Se *Selmer* (note 2) s. 124, *Bull*, Tredjemannsdekninger i forsikringsforhold, Oslo 1988 s. 297-298, *Lyngsø*, Dansk forsikringsret, 7. utg., København 1994 s. 448-449, *Sørensen*, Forsikringsret, 3. utg., København 2002 s. 253 og *Hellner* (note 2) s. 319.
- ¹⁶ Se *Selmer* (note 2) s. 124-125, *Bull* Tredjemannsdekninger (note 15) s. 298, *Lyngsø* (note 15) s. 449, *Sørensen* (note 15) s. 253 og *Hellner* (note 2) s. 319, jfr. s. 358 (§ 87 tredje ledd).
- ¹⁷ Det er likevel grunn til å merke seg at kretsen av automatisk medforsikrede ble innsnevret ved FAL 1989 (note 8), se for så vidt § 7-1 og § 7-2, i forhold til hva som gjaldt etter forsikringsavtaleloven av 6. juni 1930 nr. 20 (forkortet FAL 1930) § 54.
- ¹⁸ § 7-3 annet ledd åpner likevel gjennom henvisningen til § 4-11 annet ledd for at selskapet kan ta forbehold om å kunne gjøre gjeldende „overfor medforsikret ektefelle og husstandsmedlem“ brudd på (bl.a.) forsikringstagerens opplysningsplikt. Slikt forbehold har meg bekjent ingen av selskapene tatt.
- ¹⁹ Det fremgår av FAL 1989 (note 8) § 1-3 første ledd at reglene i FAL 1989 er preseptoriske til fordel for den som utleder rett mot selskapet i henhold til forsikringsavtalen, med mindre annet er sagt. Annet ledd åpner likevel adgang til å fravike bestemmelsene (bortsett fra § 7-8 i ansvarsforsikring) for bestemt angitte næringsvirksomhetsforsikringer, bl.a. punkt (c) når forsik-

- ringen er knyttet til registreringspliktig skip og punkt (e) når forsikringen gjelder varer under internasjonal transport.
- ²⁰ For så vidt angår forsikring av skip, skjer dette med grunnlag i Norsk Sjøforsikringsplan 1996, som er et „agreed document“ mellom redere og forsikringsgivere (gjerne kalt „assurandører“). Den første Planen kom i 1871, mens den nåværende er fra 1996. Planen er under kontinuerlig overvåkning med sikte på revisjon; slik revisjon skjedde senest høsten 2001 med virkning fra 1. januar 2002. Denne utgaven blir kalt NSPL 1996 versjon 2002.
- ²¹ Om terminologien, se nedenfor 5.1.
- ²² Se som eksempel *Bull*, Tredjemannsdekninger (note 15) s. 296.
- ²³ Om forholdet mht. panthaverdekningen før NSPL 1964, se *Brækhus/Rein*, Håndbok i kaskoforsikring, Oslo 1993 s. 322-23.
- ²⁴ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 155.
- ²⁵ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 155.
- ²⁶ For så vidt også andre medforsikrede, men det er likevel mindre praktisk.
- ²⁷ I tillegg kommer det unntak som følger av FAL 1989 (note 8) § 1-2 annet ledd, og som medfører at FAL 1989 i sin helhet (med unntak for § 7-8) er deklarasjonsdokument i det vi med et stikkord kan kalle „stor næringsforsikring“.
- ²⁸ NOU 1987:24 (note 3) s. 146.
- ²⁹ Uttrykket „panthaver“ dekker bare kontraktspanthavere, og ikke sjøpanthavere eller utleggspanthavere, se NSPL 1996 Mot. (note 5) s. 198. Det er ikke et vilkår for status som medforsikrede at panteretten er registrert eller tinglyst.
- ³⁰ Bestemmelsen viderefører på dette punkt løsningen i Norsk transportforsikringsplan for varer 1967 (forkortet NVPL 1967) §§ 125 og 126.
- ³¹ „Forsikringsdokument“ er definert i VTV (note 12) § 1 nr. 4 som: „Det legitimasjonsdokument som utstedes for forsikringen i forbindelse med den enkelte transport.“ I en enkeltreiseforsikring er legitimasjonsdokumentet det forsikringsbevis selskapet utsteder, mens det ved periodeforsikringer (omsetnings-, deklarasjons- og årsforsikringer) vil være det forsikringssertifikat som utstedes i forbindelse med den enkelte forsendelse, se VTV Mot. (note 12) s. 1.
- ³² Se Ot.prp. nr. 49 (1988-89) Om lov om forsikringsavtaler m m s. 69.
- ³³ Ettersom FAL ikke er preseptorisk i „stor næringsforsikring“ (herundersjøforsikring), se § 1-3 annet ledd, er det mulig at regelen om uttrykkelig avtalehjemmel for identifikasjon ikke kan gjelde her. Stor praktisk betydning har spørsmålet neppe.
- ³⁴ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 90.
- ³⁵ Slik også *Viga*, Identifikasjon i skadeforsikring, Norsk Forsikringsjuridisk Forening Publikasjoner (forkortet NFFP) nr. 78 (2001) s. 20-21.
- ³⁶ Se *Bull*, Identifikasjon i vareforsikring, Svenska Sjørettsforeningen skrifter nr. 75 (2002) s. 58-59 og *Viga* (note 35) s. 21.
- ³⁷ Se først og fremst NOU 1987:24 (se note 3) s. 72-76 og s. 79-92, særlig s. 79-80.
- ³⁸ Se nærmere *Bull*, Skjulte handlingsklausuler, Nordisk Försäkringstidsskrift (forkortet NFT) 1999 s. 201 flg., særlig s. 208-213.
- ³⁹ Se NOU 1987: 24 (note 3) s. 103.
- ⁴⁰ I forarbeidene anvender man uttrykk som „personer med rimelig nær tilknytning til sikrede“ (NOU 1987:24 (note 3) s. 102), „personer som sikrede benytter seg av som hjelpere (...), eller slike som ellers på grunn av sin tilknytning til sikrede får innflytelse på håndteringen av risikoen“ (NOU 1987:24 s. 90) og „personer som pga tilknytningen til sikrede kan påvirke risikoen“ (Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 70).
- ⁴¹ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 90, mer bestemt s. 102. En farefeltsklausul der selskapet i realiteten avgrensner sitt ansvar for feil eller forsømmelser som kan føres tilbake til en av sikredes hjelpere, vil måtte oppfattes som en „skjult handlingsklausul“, og som sådan helt settet til side i den utstrekning den innebærer et brudd på de preseptoriske reglene i § 4-11.
- ⁴² NOU 1987:24 (note 3) s. 91.
- ⁴³ At bestemmelsen ikke kan anvendes i forhold til de to foreldelsesreglene i § 8-5 og § 8-6 må være på det rene, se for så vidt *Viga* (note 35) s. 15.
- ⁴⁴ Se på den ene side NOU 1987:24 (note 3) s. 102, som synes å forutsette at § 4-11 bare knytter seg til reglene i kapittel 4, og Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 89, som i tilknytning til drøftelsen av

- § 8-1 annet ledd annet punktum trekker inn § 4-11. FAL 1989 § 7-3 første ledd, som gjelder identifikasjon ved medforsikring, nevner uttrykkelig § 8-1 ved siden av bestemmelsene i kapittel 4, uten at dette forhold egentlig kan tillegges avgjørende betydning i forhold til det spørsmål som nå diskuteres.
- ⁴⁵ Se upublisert dom av 11. desember 1996 Hålogaland (se referat hos *Viga* (note 32) s. 12), FSN 1937 og FSN 2501.
- ⁴⁶ Slik FSN 1845, FSN 1937 og FSN 2501. Synspunktet synes å stemme med *Brynildsen*. Lid og *Nygård* (forkortet *Brynildsen m.fl.*) Forsikringsavtaleloven med kommentarer, Oslo 2001, s. 116 og *Viga* (note 35) s. 14, som presiserer sitt syn slik: "Konklusjonen er at avtalekravet i FAL § 4-11 gjelder når selskapet ønsker å identifisere sikrede med en hjelper som er nærmest til å avgi opplysningene. I motsatt fall vil de alminnelige avtalerettslige regler om fullmakt bestemme i hvilken grad identifikasjon kan foretas."
- ⁴⁷ I den „nye“ finske FAL (L om försäkringsavtal 28.6.1994/543) § 33 første ledd punkt 1) finner vi et tilsvarende unntak. I tillegg til motorvogn, fartøy og luftfartøy er „släpfordon“ også omfattet av denne bestemmelsen. Til gjengjeld gjelder bestemmelsen bare ved fremkallelse av forsikringstilfellet, brudd på sikkerhetsforskrifter og brudd på redningsplikt.
- ⁴⁸ Det følger av FAL 1989 (note 8) § 1-3 annet ledd at for forsikringer av registreringspliktige fartøyer over 15 m (litra c) og luftfartøyer (litra d) kan loven fravikes i sin helhet (bortsett fra § 7-8). Bestemmelsen i § 4-11 annet ledd litra (a) får derfor liten selvstendig betydning i slike tilfelle.
- ⁴⁹ Den „nye“ finske FAL (note 47) har ikke et tilsvarende unntak.
- ⁵⁰ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 90.
- ⁵¹ NOU 1987:24 (note 3) s. 102.
- ⁵² Den tidligere bestemmelsen i FAL 1930 (note 17) § 19 tredje ledd rettet seg bare mot „sikredes ektefelle“, og gjaldt bare ved fremkallelse av forsikringstilfellet.
- ⁵³ NOU 1987:24 (note 3) s. 102. En ansatt røkter vil ikke omfattes av bestemmelsen, men i slike tilfelle vil det som oftest være tale om næringsvirksomhet, slik at prinsippet i tredje ledd vil kunne slå inn.
- ⁵⁴ Se FAL 1930 (note 17) § 19 tredje ledd, som identifiserte sikrede med dennes forsettlig eller grovt uaktsomme fremkallelse av forsikringstilfellet.
- ⁵⁵ Slik også *Brynildsen m.fl.* (note 46) s. 121.
- ⁵⁶ Den „nye“ finske FAL (note 47) § 33 første ledd punkt 3) lar istedet det avgjørende kriteriet være om vedkommende „bor i commonsamt hushåll med den försäkrade och använder försäkrad egendom tillsammans med honom“. Kretsen av personer sikrede kan identifiseres med synes dermed betydelig videre enn i den norske bestemmelsen. Så lenge det foreligger fellesbruk av vedkommende gjenstand og felleleshushold mellom sikrede og vedkommende person, kan det skje identifikasjon, hvilket må bety at bestemmelsen rammer alle typer samboere, hva enten det er snakk om familieforhold (barn, søsken ol) eller kjærestere, venner el. – Det bør for øvrig bemerkes at den finske bestemmelsen, se punkt 2), i motsetning til den norske, også åpner for identifikasjon med den som „tillsammans med den försäkrade äger och nyttjar försäkrad egendom“.
- ⁵⁷ Se Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 69.
- ⁵⁸ Se NSPL Mot. (note 5) s. 116.
- ⁵⁹ Fremstillingen i det følgende bygger på *Bull*, Identifikasjon i vareforsikring (note 36) s. 60-67.
- ⁶⁰ VTV 1995 Mot. (note 12) s. 14-15. De tilsvarende bestemmelsene i de svenske Allmänna villkor för transportförsäkring av varor 2000, se kap. 2 Allmänna undantag pkt. 2.1 og pkt. 2.4, kritiseres av *Bull*, Identifikasjon i vareforsikring (note 36) s. 61 for å være løst og upresist utformet.
- ⁶¹ Nemlig VTV 1995 (note 12) § 22 Uegnet transportmiddel, § 23 Merking og innpakning av varer og § 24 Varer som fraktes i termoregulert transportmiddel.
- ⁶² „Har speditøren en dobbeltrolle – han både organiserer og forestår transporten – kan det bare skje identifikasjon forsåvidt angår handlinger eller unnlatelser knyttet til organiseringen“, VTV 1995 Mot. s. 16.
- ⁶³ Den følgende fremstilling bygger i adskillig utstrekning på materiale og drøftelser hos *Viga* (note 32) s. 23-60.
- ⁶⁴ Se utk. § 4-9 i NOU 1987:24 (note 3).

- ⁶⁵ Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 71
- ⁶⁶ NOU 1987:24 (note 3) s.91.
- ⁶⁷ *Dahl*, Ansvarsforsikring, Oslo 1929, s. 155.
- ⁶⁸ Se for norsk rett *Bull*, Tredjemansdekninger (note 15) s. 57-219 og for svensk rett særlig *Johansson*, Direktkrav, sjöförsäkring och en ny försäkringsavtalslag, Svensk Juristtidning 1996 s. 725-749, med henvisninger til dommer og svensk og annen nordisk litteratur.
- ⁶⁹ Se særlig *Vestergaard Pedersen*, Skadelidtes direkte krav mod skadevolderens ansvarsforsikringsselskab, Ugeskrift for Retsvæsen 1999 Avd. B, s. 214-221, med omfattende henvisninger både til forarbejder, dommer og dansk og annen nordisk litteratur.
- ⁷⁰ Den „nye“ finske FAL (note 47) har en vesentlig mer „konservativ“ holdning til skadelidte og hans krav, se §§ 67 og 68.
- ⁷¹ Det nærmere innhold av dette begrepet fremgår av FAL 1989 (note 8) § 1-3 annet ledd.
- ⁷² Regelen er fravikelig i stor næringsforsikring, se nærmere note 71.
- ⁷³ Se NOU 1987:24 (note 3) på s. 88, jfr. s. 100. En annen ting er at også sikrede vil ha glede av bestemmelsen, idet selskapet ikke vil kunne gjøre regress gjeldende mot sikrede i denne situasjonen, jfr. Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 68-69.
- ⁷⁴ Se NOU 1987: 24 (note 3) s. 160.
- ⁷⁵ Se nærmere *Falkanger/Bull*, Innføring i sjørett, 5. utg., Oslo 1999 s. 182 og *Bull*, Tredjemansdekninger (note 15) s. 57-219 ad passim.
- ⁷⁶ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 161-162.
- ⁷⁷ Se Ot.prp. nr. 49 (1988-89) (note 32) s. 97.
- ⁷⁸ Se NOU 1987:24 (note 3) s. 151-152.
- ⁷⁹ Jeg ser i det følgende bort fra særregelen i skadeserstatningsloven av 13. juni 1969 nr. 26 § 4-4.
- ⁸⁰ *Selmer*, Festskrift till Jan Hellner, Stockholm 1984 s. 582-584 skisserer enkelte problemstillinger i tilknytning til dette spørsmålet.
- ⁸¹ Se nærmere NOU 1983:56 (note 3) s. 85-86.